

**ISTRAŽIVANJE „ZLOUPORABA
SREDSTAVA OVISNOSTI KOD
ROMSKIH ZAJEDNICA U
MEĐIMURSKOJ ŽUPANIJI“
ZAVRŠNO IZVJEŠĆE**

**HRVATSKI ZAVOD ZA JAVNO
ZDRAVSTVO**

U razdoblju od 1. srpnja 2019. do 1. prosinca 2019. provedeno je istraživanje „Zlouporaba sredstava ovisnosti kod romskih zajednica u Međimurskoj županiji“ čiji je glavni nositelj bio Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Autor izvješća: dr. sc. Jadranka Ivandić Zimić

Prosinac 2019.

Naziv istraživanja: „ZLOUPORABA SREDSTAVA OVISNOSTI KOD ROMSKIH ZAJEDNICA U MEĐIMURSKOJ ŽUPANIJI“**Nositelj:** Hrvatski zavod za javno zdravstvo**Suradne institucije:**

Zavod za javno zdravstvo Međimurske županije. Županijsko povjerenstvo za suzbijanje zlouporabe droga Međimurske županije, Centar za socijalnu skrb Čakovec, Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska uprava Međimurska, Udruge Roma i predstavnici romske nacionalne manjine u županiji

Istraživački tim:

dr. sc. Jadranka Ivandić Zimić, voditeljica istraživanja, Služba za suzbijanje zlouporabe droga HZJZ-a, Maja Valentić, mag. educ. soc., Služba za školsku medicinu, mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti HZJZ-a, Berta Bacinger Klobučarić, prof. psihologije, Djelatnost za zaštitu mentalnog zdravlja, prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti, Zavod za javno zdravstvo Međimurske županije, Diana Uvodić-Đurić, dr. med., specijalist školske medicine, voditeljica Djelatnosti za zaštitu mentalnog zdravlja, prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti, Zavod za javno zdravstvo Međimurske županije, Andreja Zadravec Baranašić, dipl. socijalna pedagoginja, koordinatorica školskih preventivnih programa Međimurske županije, Vesna Štefančić Martić, dr. med. specijalistica javnozdravstvene medicine, Služba za javno zdravstvo HZJZ-a, izv. prof. dr. sc. Ivana Borić - Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, prof. dr. sc. Irma Vukadin Kovčo - Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Kristijan Oršoš, predstavnik romske zajednice Kuršanec

Izvješće izradila: dr. sc. Jadranka Ivandić Zimić**Analizu i interpretaciju podataka izvršile:**

dr. sc. Jadranka Ivandić Zimić – analiza fokusnih grupa i strukturiranog intervjeta, metaanaliza fokusnih grupa, izrada izvješća o kvalitativnom opažanju
Maja Valentić, mag. educ. soc. – analiza fokusnih grupa i intervjeta
Berta Bacinger Klobučarić, prof. psihologije – analiza fokusnih grupa
Diana Uvodić-Đurić, dr. med. specijalist školske medicine – analiza fokusnih grupa
Andreja Zadravec Baranašić, dipl. socijalna pedagoginja – analiza fokusnih grupa
izv. prof. dr. sc. Ivana Borić – analiza fokusnih grupa
prof. dr. sc. Irma Vukadin Kovčo – analiza i statistička obrada upitnika te interpretacija rezultata.

Lektorirala: Željka Gorički, prof.

Grafički dizajn i tisk: Sveučilišna tiskara d.o.o.

ISBN 978-953-7031-94-7

SADRŽAJ

1.	SAŽETAK.....	3
2.	UVOD	5
3.	RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI ZA POJAVU OVISNOSTI I KREIRANJE PREVENTIVNIH INTERVENCIJA	6
4.	SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	9
5.	HIPOTEZE.....	9
6.	METODOLOGIJA.....	10
7.	REZULTATI	14
7.1.	REZULTATI KVALITATIVNOG DIJELA ISTRAŽIVANJA	14
7.1.1.	Rezultati analize fokusnih grupa s djecom i mladim Romima	14
	Zajednica	14
	Obitelj.....	16
	Mladi i problem ovisnosti	17
7.1.2.	Analiza strukturiranih intervjuja s predstavnicima Romskih zajednica	19
	Zajednica	19
	Obitelj.....	22
	Mladi i problem ovisnosti	23
7.1.3.	Informacije prikupljene kvalitativnim opažanjem: obilazak romske zajednice i sastanci sa stručnjacima koji rade s Romima	24
7.2.	REZULTATI ANKETNOG ISTRAŽIVANJA	25
8.	RASPRAVA.....	42
9.	ZAKLJUČCI	46
10.	PREPORUKE PREVENTIVNIH INTERVENCIJA	48
11.	LITERATURA:.....	52

1. SAŽETAK

Sukladno Akcijskom planu za provedbu Nacionalne strategije za uključivanje Roma u razdoblju od 2019. do 2020. godine koji je Vlada Republike Hrvatske usvojila 29. kolovoza 2019. godine, u okviru Mjere 4.3.2. Unaprjeđenje preventivnog djelovanja u svrhu smanjivanja raširenosti konzumiranja svih sredstava ovisnosti među romskom zajednicom, za čiju je provedbu između ostalih zadužen i Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ) te temeljem rezultata Studije izvedivosti provedene u 2018. godini čiji je cilj bio kreiranje preporuka za izradu istraživanja zlouporabe sredstava ovisnosti kod romskih zajednica u Hrvatskoj, u razdoblju od 1. srpnja 2019. do 1. prosinca 2019. provedeno je istraživanje „Zlouporaba sredstava ovisnosti kod romskih zajednica u Međimurskoj županiji“.

Glavni cilj ovog istraživanja bio je istražiti potrebe i socijalne rizike kod djece i mlađih Roma u Međimurskoj županiji s naglaskom na uporabu sredstava ovisnosti te na temelju toga dati preporuke/smjernice za izradu odgovarajućih i sociokulturološki prilagođenih prevencijskih intervencija. Metode provedbe istraživanja bile su kvalitativne (fokusne grupe i intervju te kvalitativno opažanje), dok je jedan manji dio istraživanja proveden kvantitativnom metodom putem anketnog upitnika.

Za provedbu kvalitativnog dijela istraživanja odabrane su dvije romske zajednice (Parag i Kuršanec) te Učenički dom Graditeljske škole u Čakovcu. Održano je ukupno 5 fokusnih grupa s djecom i mladima u dobi od 14. do 21. godine života te dva strukturirana intervjuja s predstavnicima romskih zajednica. U okviru metode kvalitativnog opažanja korištene su spoznaje iz popratnih aktivnosti istraživanja kao što je obilazak zajednice u Kuršancu, posjet dječjem vrtiću Cipelica, područnom objektu Pirgo u Kuršancu te razgovor s djelatnicima centra za socijalnu skrb, policijskim službenicima i romskim pomagačima. Uzimajući u obzir ciljeve istraživanja od kojih je jedan od važnijih bio istražiti rizične i zaštitne čimbenike na razini pojedinca, obitelji, škole i šire zajednice kod školske djece u dobi od 10 do 12 godina te izvršiti usporedbe s neromskom populacijom djece, jedan dio ovog istraživanja proveden je kvantitativnom metodom putem anketnog upitnika koji je posebno kreiran u svrhu ovog istraživanja. Upitnikom je obuhvaćeno 146 djece od kojih je njih 98 (67,1%) iz osnovne škole u Macincu koju pretežito pohađaju djeca romske nacionalne pripadnosti, a 48 (32,9%) učenika bilo je iz osnovne škole u Štrigovi koju mahom pohađa neromska populacija djece.

Temeljem analize rezultata ovog istraživanja može se izdvojiti nekoliko ključnih rizika i potreba djece i mlađih te rizičnih i zaštitnih čimbenika na razini uže i šire zajednice, obitelji,

škole, vršnjačkih skupina te njih kao pojedinaca od kojih treba polaziti pri kreiranju preventivnih programa i intervencija.

To su prije svega problemi koji su zastupljeni na razini romske zajednice i romskih obitelji kao što su: nesigurnost u zajednici zbog velike prisutnosti droge, alkohola, krađa i drugog kriminala, učestalo konzumiranje droga, osobito Galaxyja, svađe i nasilje u zajednici među susjedima i stanovnicima zajednice, alkoholizam i nasilje u obitelji, gubitak sredstava za život zbog droge, kockanja i alkohola te kamatarenja, nedostatak sadržaja za provođenje slobodnog vremena mladim, neuređenost mjesta (smeće, kuće, ceste, nepostojanje infrastrukture za sve stanovnike u naselju), nedovoljno zapošljavanje i nedovoljno uključivanje mladih u srednjoškolsko obrazovanje, kao i nedovoljno uključivanje mladih u život zajednice i donošenje odluka bitnih za zajednicu.

Na razini šire zajednice postoji izražena percepcija kako kod djece i mladih tako i kod predstavnika romskih zajednica o netrpeljivosti od strane većinskog stanovišta u Međimurju, zbog čega se djeca i mladi osjećaju diskriminirano u svakodnevnom životu, osobito u pogledu dostupnosti sadržaja za mlade kao što su kafići, sportski klubovi, kulturni sadržaji i slično.

Od pozitivnih stvari u romskoj zajednici najčešće ističu povezanost zajednice koja ima jasnu neformalnu strukturu upravljanja te emocionalnu povezanost djece i roditelja u romskim obiteljima te se romska obitelj često opisuje kao izvor podrške i sigurnosti. Također, vrlo velika prednost je što djeca i mladi pozitivnim doživljavaju školu te školsko okruženje doživljavaju poticajnim, sigurnim i iznimno važnim za svoju budućnost kao i to da imaju u velikoj mjeri razvijenu svijest o štetnosti sredstava ovisnosti osobito legalnih sredstava ovisnosti: alkohol i duhan.

Preporuke preventivnih intervencija trebaju se temeljiti na navedenim rizičnim i zaštitnim čimbenicima te biti kreirani na sve 3 razine prevencije: univerzalnoj, selektivnoj i indiciranoj te strategijama okruženja koje ciljaju na zajednicu u cjelini, što je i sastavni dio izvješća o istraživanju. Stoga će planiranje učinkovitih preventivnih programa s ciljem prevencije ovisnosti među djecom i mladima, ali i jačanje resursa za poboljšanje kvalitete života svoj djeci i mladima, a osobito Romima, biti daljnji korak Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo koji se planira ostvariti tijekom narednog razdoblja u suradnji s Međimurskom županijom i relevantnim ustanovama iz županije.

2. UVOD

Brojne studije i istraživanja pokazuju iznimnu važnost istraživanja potreba Roma u svim aspektima života kako u pogledu obrazovanja, stanovanja, zapošljavanja i uključivanja na tržište rada, uključivanja u društveni i kulturni život i socijalne skrbi tako i u području zdravlja, što uključuje više različitih aspekata unaprjeđenja zdravlja kod romske nacionalne manjine, od primarne zdravstvene zaštite, dostupnosti korištenja zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja do prevencije kroničnih i zaraznih bolesti, kamo spadaju i ovisnosti. Nedavno istraživanje čiji je nositelj bio Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (Kunac, Klasnić, Lalić 2018.), pokazalo je da su Romi u Hrvatskoj u odnosu na većinsko stanovništvo u nepovoljnijem ekonomskom položaju, posebice kada se u obzir uzmu pokazatelji siromaštva, kao što su niska obrazovna razina i vrlo mali obuhvat romske djece i mladih srednjoškolskim i visokim obrazovanjem, nezaposlenost, primanje socijalne pomoći kao glavnog oblika zadovoljavanja temeljnih životnih potreba, loše zdravlje, loši uvjeti stanovanja i slično.

Navedeno istraživanje bilo je povezano s ključnim ciljevima iz Nacionalne strategije za uključivanje Roma (u dalnjem tekstu NSUR), a kako bi se utvrđivanjem početnog stanja mogli bolje planirati strateški ciljevi i mjere u budućem razdoblju. Iako je u pogledu drugih ciljeva ovo istraživanje dalo ključne pokazatelje za planiranje dalnjih mjera za uključivanje Roma, u pogledu specifičnog cilja NSUR-a u području zdravstvene zaštite „smanjiti raširenost konzumiranja svih sredstava ovisnosti među romskom populacijom, s naglaskom na djecu i mlade te podići razinu svijesti o štetnosti sredstava ovisnosti“, rezultati nisu dostačni da bi se dao objektivni pokazatelj za kreiranje dalnjih mjera. Tako prema tim rezultatima, više od polovine ispitanih pripadnika romske populacije starijih od 14 godina odgovorilo je da konzumira duhanske proizvode, alkoholna pića konzumira 15,6 %, dok je za 16 ispitanika ili 0,5 % navedeno kako konzumiraju droge ili opijate. Za konzumaciju alkohola, kao i za pušenje cigareta, utvrđena je razlika prema dobnim skupinama. Najviše je onih u dobi između 31 i 65 godina koji konzumiraju alkohol, dok je najmlađih, tj. onih u dobi 14 i 15 godina, svega dvoje od ukupno 492 ispitanika. Identične su relacije i kad je u pitanju pušenje cigareta. Najmanje je onih u najmlađoj doboj skupini, a najviše onih u skupini između 31 i 65 godina. I analiza prema spolu ukazala je na značajnu razliku, gdje su muškarci brojniji konzumenti i cigareta i alkohola, s tim da je razlika u konzumaciji cigareta manja nego u konzumaciji alkohola. Utvrđeno je da 58,8 % muškaraca i 51,6 % žena puši cigarete, dok alkohol konzumira 23,0 % muškaraca i 8,3 % žena. Rezultati ovog istraživanja, osobito u pogledu korištenja droga i alkohola, ostavljaju dvojbu u njihovu stvarnu relevantnost, što ističu i sami istraživači, s

obzirom na to da se radilo o samoiskazu u anketi te da nije bilo gradacije u kojem stupnju koriste droge i alkohol, a postojala je vjerojatnost da takvu informaciju iz nekog razloga nisu željeli dati.

Stoga se i dalje može reći da se o konzumaciji droga i problemima ovisnosti kod Roma općenito jako malo zna, posebice u Hrvatskoj. Manjak znanja o ovoj temi otežava kreiranje adekvatnih strategija kao i prevencijskih i tretmanskih politika i intervencija u ovom području. Nekoliko stranih istraživanja pokazalo je da kod Roma postoji zabrinjavajuća tendencija konzumacije alkohola i droga u vrlo ranoj dobi, visoka životna prevalencija korištenja svih sredstava ovisnosti, stigma te isključenost iz servisa pomoći. Nadalje, postoje istraživanja da u domaćinstvima Roma postoji vrlo veliki postotak onih gdje barem jedan od članova ima ozbiljan problem s drogom i alkoholom, primjerice u Grčkoj, Češkoj, Slovačkoj i Bugarskoj 11.4 % (Health, Prevention of Addictions and Roma Youth in Europe A Handbook and Actions for Practice <http://srap-project.eu>). Neka strana istraživanja navode negiranje zlouporabe sredstava ovisnosti kod Roma što dodatno osnažuje stigmatizaciju i posljedično dovodi do manjeg traženja pomoći za ovisnost, kao i to da su Romi višestruko izloženi rizičnim čimbenicima, osobito rizicima u široj socijalnoj zajednici koji mogu dovesti do pojave ovisnosti¹.

3. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI ZA POJAVU OVISNOSTI I KREIRANJE PREVENTIVNIH INTERVENCIJA

Problem ovisnosti o drogama kompleksna je pojava koju je potrebno razmatrati s više stajališta: biopsihološkog, obiteljskog i socijalnog te u međudjelovanju svih čimbenika tražiti uzroke pojave ovisnosti o drogama. Ako je pojedinac u djetinjstvu i ranoj adolescenciji višestruko bio izložen rizičnim čimbenicima za pojavu ovisnosti, vjerojatnije će biti sklon razvoju rizičnih ponašanja u kasnijoj dobi uključujući i ovisnosti. Međutim, na pojavu ovisnosti utječu i zaštitni čimbenici pa mnoga djeca unatoč izloženosti višestrukim rizicima, primjerice u zajednici, a zahvaljujući zaštitnim čimbenicima u obitelji ili na individualnoj razini, neće razviti problem ovisnosti.

Brojna istraživanja navode kako su najznačajniji sociološki rizični čimbenici za pojavu ovisnosti o drogama dostupnost droge, socijalno okruženje koje promiče ili dopušta

¹ Patrizia Marani and Monica Brandoli, Radostina Antonova, Nuria Rodríguez Derecho; Carla Napolano and Elsa Fontani (2013): Addiction Prevention within Roma and Sinti Communities, European Forum for Urban Security, www.srap-project.eu

konzumiranje droga, loša kaznena politika i premala društvena pozornost posvećena ovom problemu, zatim druženje s vršnjacima koji konzumiraju drogu i neuobičajeno loše socijalno-ekonomske prilike, psihosocijalni čimbenici kao što su rani poremećaji u ponašanju, loš školski uspjeh, loše školsko okruženje, osobine ličnosti i genetske predispozicije kao što su povučenost/sramežljivost, agresivno i impulzivno ponašanje i loše akademsko postignuće. U socijalne rizične čimbenike spadaju i nedostatak prevencijskih i/ili rekreacijskih programa za djecu i mlade u izvanškolskom vremenu i vikendima, kao i nedovoljno djelovanje policije i drugih službi koje rade na suzbijanju dostupnosti droge i kriminalitetu vezanom za droge. Društveni uvjeti imaju izravan utjecaj na stavove pojedinca i njegovo ponašanje, a također imaju utjecaj i na obitelj te značajno utječu na njenu strukturu i odnose, ali i pojavu sociopatoloških pojava u obitelji. Najznačajniji rizični obiteljski čimbenici za pojavu ovisnosti su nedostatak emocionalne bliskosti na relaciji roditelji-djeca, kaotično obiteljsko okruženje, posebice ako roditelji koriste psihohaktivne supstance ili ako u obitelji postoje psihičke bolesti, neučinkovito roditeljstvo, pogotovo s djecom teškog temperamenta ili višestrukim poremećajima, slaba povezanost roditelja i djece i slaba roditeljska skrb te percepcija obitelji kako je konzumiranje droga dopušteno (Ivandić Zimić, 2010). Visokorizični čimbenik za pojavu ovisnosti je roditeljsko odbijanje ili hladnoća i privremeno ili trajno roditeljsko zanemarivanje. Brojna istraživanja također su pronašla vezu između zlostavljanja (fizičkog, psihičkog i seksualnog) kao i izloženosti različitim oblicima nasilja i kasnije pojave ovisnosti. Najznačajniji zaštitni obiteljski čimbenici koji mogu smanjiti rizik za uzimanje droga je uspostavljanje bliskog emocionalnog odnosa između roditelja i djece i pozitivnog roditeljskog nadzora. Obiteljsko povezivanje, povjerenje i komunikacija okosnica je razvoja bliskih emocionalnih odnosa povezanosti između roditelja i djece. (NIDA, 2008.). Također, stilovi roditeljskog odgoja utječu na razinu psihosocijalne prilagodbe adolescenta pa tako i na pojavu različitih oblika problema u ponašanju, što uključuje i pojavu ovisnosti. Najčešće se govori o autoritarnom, permisivnom i indiferentnom roditeljskom stilu odgoja. Autoritarni stil odgoja očituje se u zahtjevnom i restriktivnom ponašanju roditelja, koji s druge strane karakterizira nedostatak obiteljske topline. Permisivan roditeljski stil odgoja odlikuje se popustljivošću i toplinom, ali se u njemu djeci ne postavljaju gotovo nikakve granice, dok indiferentni roditelji malo zahtijevaju, ali s druge strane iskazuju i malo pažnje prema djetetu. Općenito se smatra da je najbolji autoritativni stil odgoja, uz visoku razinu pažnje i emocionalne topline prema djetetu. Kao važan čimbenik za uzimanje droga brojni autori navode i osobine ličnosti kao što su niska tolerancija na frustracije, nisko samopoštovanje, depresivnost, osjećaj krivnje i

narcisoidnost (Kušević V. 1987.), dok psihanalitičari ističu bijeg od realnosti, defektnu ego funkciju, samodestruktivnost i suicidalni nagon.

Rezultati ESPAD-ovog istraživanja (<https://www.hzjz.hr/medunarodna-istrazivanja/espad/>) iz 2015. godine pokazali su da većina adolescenata kuša alkohol i cigarete u osnovnoj školi, dok se pojačano zanimanje za marihanu pojavljuje početkom srednje škole. Daleko najveći broj djece od onih koji su barem jednom uzeli drogu učinio je to zbog znatiželje, slijedi želja za ugodom i boljim raspoloženjem i želja da se ne razlikuju od vršnjaka. U adolescentnoj dobi izuzetno je važan utjecaj vršnjačkih skupina koji se može koristiti i u pozitivnom i u negativnom smislu. Prema istraživanjima NIDA (NIDA Research – Based Guide, 2008.), osnovni psihosocijalni čimbenik koji utječe na pojavu ovisnosti o drogama je razina mogućnosti za socijalnu prilagodbu, odnosno socijalna adaptabilnost. Naime, socijalna adaptabilnost je protektivni čimbenik za uzimanje droga, a loša socijalna prilagodba najrizičniji je čimbenik za uzimanje droga. U svakom slučaju, prilagodba od djeteta traži dodatnu energiju i ovisno o okolnostima kojima je dijete izloženo može biti golem izvor stresa. Brojna istraživanja pokazala su da stres ne samo utječe na pojavu ovisnosti o drogama, već i pogoduje nastavku njihova uzimanja. Na razinu socijalne prilagodbe znatno utječu i socijalni čimbenici kao što su migracije, doživljaj psihičke traume, stavovi vršnjačkih skupina i slično. Američka istraživanja pokazuju da je visokorizični čimbenik za razvoj ovisnosti visoka izloženost stresu u sprezi s nedostatkom roditeljske potpore (Etz, K.E., Robertson, E.B. and Ashery, R.S., 1998.). Većina stručnjaka smatra da programi prevencije i liječenja ovisnosti trebaju biti zasnovani na razini društvene odgovornosti zajednice kao cjeline i biti usmjereni zaštiti zdravlja djece, mlađeži, ali i zaštiti zdravlja i stabilnosti obitelji i cjelokupne društvene zajednice. Kreiranje specifičnog prevencijskog programa mora biti usmjeren na jačanje zaštitnih i smanjenje rizičnih čimbenika te uvažiti sociokултурne potrebe pojedinaca, obitelji i lokalne zajednice. Rizični i zaštitni čimbenici koje ispituje CTC Youth Survey, a o kojima se govori u znanstvenom članku Mihić J., Novak M., Bašić J. (2010.)², mogu se podijeliti na četiri domene rizičnih i zaštitnih čimbenika i to na razini: zajednice, obitelji, škole te vršnjaka odnosno pojedinca. Najznačajniji rizični čimbenici na razini zajednice su niska privrženost zajednici, neorganiziranost zajednice, zakonske norme pogodne za kaznena djela i zlouporabu sredstava ovisnosti, dostupnost sredstava ovisnosti, dok su zaštitni čimbenici privrženost zajednici i nagrade za psihosocijalni angažman u zajednici.

² Mihić J., Novak M., Bašić J. (2010.), „Zajednice koje brinu: CTC upitnik za djecu i mlade u procjeni potreba za preventivnim intervencijama“, Ljetopis socijalnog rada 2010., 17 (3) 391-412 str., Zagreb.

4. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Glavni cilj ovog istraživanja bio je istražiti potrebe i socijalne rizike kod djece i mladih Roma u Međimurskoj županiji s naglaskom na uporabu sredstava ovisnosti te na temelju toga dati preporuke/smjernice za izradu adekvatnih i sociokulturološki prilagođenih prevencijskih intervencija.

Posebni ciljevi:

- istražiti rizične i zaštitne čimbenike na razini pojedinca, obitelji, škole i šire zajednice kod školske djece pripadnika romske nacionalne manjine te izvršiti usporedbe s neromskom populacijom djece
- istražiti obrasce, opseg uporabe i stavove prema korištenju sredstava ovisnosti među djecom i mladima u romskoj zajednici u Međimurju
- istražiti ključne potrebe za preventivnim intervencijama kod djece i mladih u Roma u Međimurju
- definirati ključne preporuke za izradu preventivnih intervencija u romskoj zajednici u Međimurju.

5. HIPOTEZE

Glavna hipoteza:

U romskim zajednicama u Međimurju postoji problem konzumiranja droga i ovisnosti kod djece i mladih te postoje rizični čimbenici za pojavu zlouporabe droga na koji je moguće djelovati učinkovitim preventivnim socio i kulturološki prilagođenim intervencijama.

Ova hipoteza biti će ispitana na temelju sljedećih prepostavki:

1. Postoji povezanost između zlouporabe droga i sredstava ovisnosti kod djece i mladih Roma i postojanja rizičnih čimbenika na razini pojedinca, obitelji, škole i uže i šire zajednice.
2. Nema razlike u pojavi zlouporabe droga i sredstava ovisnosti kod djece i mladih Roma i djece i mlađih pripadnika neromske populacije na području Međimurske županije, ali postoji razlika u izloženosti čimbenicima rizika na način da su djeca i mlađi Romi izloženi većim rizicima od neromske populacije.
3. Postoje zaštitni čimbenici za pojavu ovisnosti kod romske populacije djece i mladih koji su vezani za sociokulturološka društvena obilježja Roma, a koji ne postoje u neromskim zajednicama.

4. Potrebe za učinkovitim preventivnim intervencijama usmjerenima prema djeci i mladima u romskim zajednicama veće su nego u neromskim zajednicama te je preventivne intervencije potrebno kreirati s ciljem obuhvata cijele romske zajednice.

6. METODOLOGIJA

Istraživački pristupi, uzorak i način provedbe istraživanja

Polazeći od brojnih istraživanja i teorija koje pokazuju prednosti kvalitativnih istraživanja među vulnerabilnim skupinama, osobito onih koji žive u socijalno segregiranim područjima³, i rezultata Studije izvedivosti, odabran je primarno kvalitativni pristup istraživanju. Jedan od razloga za ovakav pristup bile su i jezična barijera i nedovoljno poznavanje problematike s kojima se susreću djece i mladi Romi koji žive u romskim naseljima. Nadalje, budući da je primarni cilj istraživanja bio ispitati potrebe i socijalne rizike kod djece i mladih Roma s naglaskom na zlouporabu sredstava ovisnosti te na temelju toga kreirati preporuke za kreiranje preventivnih intervencija, kvalitativni pristup bio je jedini logični izbor i zbog toga što, između ostalog, istraživanja ovakvog tipa među djecom i mladima gotovo da i nema, osobito u Hrvatskoj. Stoga su sukladno nacrtu istraživanja planirane i provedene fokusne grupe s djecom i mladim Romima i intervjuji s predstavnicima romskih zajednica. Za provedbu fokusnih grupa odabrane su dvije romske zajednice (Parag i Kuršanec) i Učenički dom Graditeljske škole u Čakovcu. Održano je ukupno 5 fokusnih grupa s djecom i mladima u dobi od 14 do 21 godine s time da su u romskim naseljima fokusne grupe bile podijeljene prema spolu (posebno muški i posebno ženski ispitanici), a u Učeničkom domu fokusna grupa bila je mješovita. Ukupno je u fokusnim grupama sudjelovalo 26 djece i mladih, od toga 14 muških i 12 ženskih ispitanika. Fokusne grupe u Paragu održane su s djevojčicama i dječacima u dobi od 14 do 16 godina, dok su sudionici u Kuršancu bili u dobi od 16 do 21 godine, a u Učeničkom domu djeца i mladi su bili pretežito u dobi od 15 do 17 godina.

S ciljem dobivanja dubljeg uvida u razmjere korištenja sredstava ovisnosti u romskim zajednicama i potrebe djece i mladih u romskim zajednicama, ali i probleme s kojima se susreću

³ (NIDA Research Monograph 30, (1980) Theories on Drug Abuse, Selected Contemporary Perspectives, Departement of Health and Human Services, Maryland. *Teorija socijalne devijacije objašnjava pojavu ovisnosti sa socijalnim okružjem u kojem prevladavaju dostupnost droge, kriminalni milje te općenito prihvaćenost socijalno - devijantnih ponašanja. Najznačajniji čimbenici kojima se objašnjava pojava droga vezani su za obilježja uže socijalne sredine koja je socijalno deprivirana i siromašna, te je korištenje droga jedan od mogućih prihvatljivih modela socijalnog ponašanja.*

romske zajednice u cjelini kao i usporedbe s perspektivom djece i mladih, provedena su dva strukturirana intervjuja s predstavnicima romskih zajednica u Paragu i Kuršancu.

U okviru kvalitativnog pristupa istraživanju korištena je i metoda kvalitativnog opažanja kao što je obilazak zajednice u Kuršancu, posjet dječjem vrtiću Cipelica, područnom objektu Pirgo u Kuršancu te razgovor s djelatnicima i sudjelovanje na roditeljskom sastanku, razgovor s djelatnicima Centra za socijalnu skrb Čakovec, predstavnicima policijske uprave Čakovec, romskim pomagačima, stručnim djelatnicima u Osnovnoj školi u Macincu i Učeničkom domu Graditeljske škole u Čakovcu te stručnim djelatnicima Zavoda za javno zdravstvo.

Uzimajući u obzir ciljeve istraživanja od kojih je jedan od važnijih bio istražiti rizične i zaštitne čimbenike na razini pojedinca, obitelji, škole i šire zajednice kod školske djece pripadnika romske nacionalne manjine te izvršiti usporedbe s neromskom populacijom djece, kao i potrebu razumijevanja potreba i socijalnih rizika kod školske djece u dobi od 10 do 12 godina, jedan dio ovog istraživanja proveden je kvantitativnom metodom putem anketnog upitnika koji je posebno kreiran u svrhu ovog istraživanja. Upitnikom se između ostalog željelo produbiti razumijevanje potreba i socijalnih rizika kod djece i mladih Roma uključivši i konzumiranje sredstava ovisnosti, a kako bi se što bolje utvrdili zaštitni i rizični čimbenici od kojih trebaju polaziti programi prevencije. Upitnik je sadržavao set pitanja u odnosu na obilježja zajednice, obitelji, škole, slobodnog vremena kao i na osobna obilježja uključivši samopoštovanje, odnos s vršnjacima, problem u ponašanju te konzumiranje sredstava ovisnosti te je proveden u Osnovnoj školi u Macincu koju pretežito pohađaju romska djeca te u Osnovnoj školi Štrigova koju pretežito pohađa neromska populacija djece, većinom Hrvati. Upitnikom je obuhvaćeno 146 djece od kojih je njih 98 (67,1 %) iz škole u Macincu, a 48 (32,9 %) učenika bilo je iz osnovne škole u Štrigovi. Upitnik u Osnovnoj školi Štrigova proveden je među učenicima dva peta i dva šesta razreda, a u Osnovnoj školi u Macincu među učenicama šest 5. i četiri 6. razreda. Valja naglasiti da u ovom dijelu istraživanja postoji metodološko ograničenje u pogledu reprezentativnosti jer su odabrane samo dvije osnovne škole u Međimurskoj županiji te da je istraživanje u Osnovnoj školi u Macincu zbog slabijeg razumijevanja hrvatskog jezika djece Roma i potrebe pojašnjenja određenih odgovora provedeno u malim skupinama (2 do 3 djece) uz prisutnost istraživača, romskih pomagača ili učitelja, što je moglo utjecati na davanje socijalno poželjnijih odgovora. Međutim, s obzirom na to da je svrha anketnog dijela istraživanja prije svega bila istražiti potrebe i socijalne rizike, uključujući i konzumiranje sredstava ovisnosti, te potvrditi ili odbaciti nalaze iz kvalitativnog dijela istraživanja, navedena ograničenja nisu mogla bitnije utjecati na njegov doprinos u kontekstu ovog istraživanja. Osim navedenog, a s obzirom na to da se radi o relativno maloj romskoj zajednici u Međimurju te da

je za reprezentativnost dovoljno imati deset posto od ciljane populacije, kao i da su odabrane škole koje u svom nastavnom programu imaju ili pretežito romsku ili neromsку populaciju djece, može se ustvrditi da je uzorak prigodan i u skladu s ključnim ciljevima istraživanja.

Upitnik u Osnovnoj školi Macinec proveden je na način da su učenici podijeljeni u male grupe (2 do 3 učenika) u kojima je bio prisutan netko od istraživača ili učitelja i romskih pomagača, a radi potrebe pojašnjenja određenih pojmoveva koje učenici Romi ne bi možda razumjeli zbog jezičnih barijera, odnosno slabijeg razumijevanja hrvatskog jezika. U osnovnoj školi Štrigova upitnik je proveden uz prisutnost stručnog suradnika škole i razrednika, koji su u slučaju potrebe učenicima objašnjavali određene pojmove.

Prije provedbe istraživanja, istraživači su djeci objasnili da je upitnik anoniman i dobrovoljan te da je bitno da u istraživanju sudjeluju samo ako to žele. Objasnjeno im je na početku da su ovakvi upitnici i njihova iskrenost pri njihovu provođenju vrlo važni za kreiranje dobrih programa prevencije. Za vrijeme provođenja upitnika bila je opuštena, ali ujedno i vrlo odgovorna atmosfera.

Kriteriji uključivosti za djecu i mlade bili su dob i spol te uključenost u sustav školovanja, s time da se u romskim zajednicama željelo obuhvatiti mlade koji nisu uključeni u sustav školovanja i one koji koriste sredstva ovisnosti.

Prije provedbe samog istraživanja održani su pripremni sastanci sa svim predstavnicima sudionika istraživanja, ali i pripremni sastanci s predstavnicima romske nacionalne manjine i roditeljima kako bi se dobila potpora cjelokupne romske zajednice za provedbu istraživanja.

Etička pitanja, anonimnost i povjerljivost

Za provedbu istraživanja osiguran je visok stupanj anonimnosti i povjerljivosti. Za provedbu istraživanja u osnovnoj školi sastavljen je pisani informirani pristanak roditelja, dok je od djece tražen usmeni informirani pristanak. Za provedbu istraživanja u fokusnim grupama s djecom i mladim Romima također je sastavljen pisani informirani pristanak. Fokusne grupe snimane su, a sudionici su bili obaviješteni da će se rezultati koristiti isključivo u svrhu istraživanja te da će se nakon završenog prijepisa snimka razgovora uništiti, kao i da će podatci biti analizirani na način da u cijelosti budu depersonalizirani, odnosno da se ne mogu povezati s pojedinim sudionikom istraživanja. Za sudionike u fokusnim grupama i intervjuiima osigurana je simbolična nagrada koja im je uručena nakon završetka fokusne grupe (poklon bonovi za trgovinu odjećom), a za učenike u osnovnim školama osigurani su slatkiši koji su im podijeljeni nakon provedene ankete.

Etičko povjerenstvo je na svojoj sjednici održanoj 18. rujna 2019. godine donijelo Odluku kojom se usuglasilo s ovim istraživanjem te mu dalo punu podršku.

Instrumenti za provedbu istraživanja

U istraživanju su korišteni Vodič za fokusne grupe s mladim Romima, Vodič za strukturirani intervju s predstavnicima romskih zajednica i Upitnik za ispitivanje potreba i socijalnih rizika za djecu školske dobi od 10 do 12 godina koje su sastavili članovi istraživačkog tima. Pri sastavljanju vodiča za fokusne grupe, intervjua i upitnika vodilo se računa o znanstvenim spoznajama o rizičnim i zaštitnim čimbenicima te koristilo spoznaje iz ranije provedene Studije izvedivosti, a korišteni su i već ranije dostupni upitnici s provjerenim metrijskim karakteristikama, kao što su CTC Youth Survey koji je namijenjen procjeni potreba djece i mladih, čiji se rezultati koriste kao polazišna točka u postavljanju preventivnih strategija i pitanja iz upitnika iz međunarodnog istraživanja o zdravstvenom ponašanju učenika (Health Behaviour in School-aged children), Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965), Europskog istraživanja o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs – ESPAD). Dio upitnika koji se odnosi na aktivnosti provođenja slobodnog vremena djelomično je preuzet iz rada Jasenke Martinčević „Provodenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole“ (Život i škola, 2/2010, 24; str. 19-34), a dio koji se odnosi na školu djelomično je preuzet iz upitnika „Samovrjednovanje – upitnik za učenike 4. i 8. razreda“, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.

Metode obrade podataka

Podatci dobiveni opisanim instrumentarijem analizirani su tematskom analizom fokusnih grupa i intervjua i metaanalizom fokusnih grupa. O popratnim dijelovima kvalitativnog opažanja izrađeno je narativno izvješće. Kvantitativni dio istraživanja analiziran je deskriptivnom statistikom. Za provjeru povezanosti pojedinih varijabli korištena je korelacijska analiza, a za provjeru postojanja razlika među sudionicima istraživanja korišteni su hi-kvadrat test i t-test za nezavisne uzorke.

7. REZULTATI

7.1. REZULTATI KVALITATIVNOG DIJELA ISTRAŽIVANJA

7.1.1. Rezultati analize fokusnih grupa s djecom i mladim Romima

Zajednica

Doživljaj romske zajednice – dobre i loše strane

Djeca i mladi u svih pet fokusnih grupa općenito svoje naselje doživljaju više negativno nego pozitivno te izražavaju želju da žive izvan naselja. Tako je iz njihove perspektive ključno nekoliko problema u zajednici od kojih su posebno izraženi problem alkohola i droge, i to Galaxyja, kao i općenito pitanje sigurnosti u zajednici zbog velike prisutnosti droga, svađa, nasilja, krađa, a u velikom broju naselja stanovnici posjeduju i vatreno oružje. Problem droga u mjestu Kuršanec problem je koji je stavljen na prvo mjesto, dok je u mjestu Parag posebno naglašen problem alkohola i svađa te oružja. Posebno je naglašen problem pasa latalica koji su vrlo opasni i zbog kojih se nije sigurno kretati po naselju, ali i problem glasne muzike koju pušta dio ljudi u naselju i zbog kojeg se nema mira po noći. Od ostalih problema spominju problem smeća te neuređenost naselja i cesta. Djevojčice i djevojke za razliku od muških ispitanika najznačajnijim problemom smatraju osjećaj nesigurnosti u zajednici koji proizlazi iz neadekvatnih stilova ponašanja nekih ljudi u zajednici, ponajprije onih koji konzumiraju alkohol i drogu te se ponašaju nasilno i remete mir. Osim toga, djevojčice kao problem navode i vožnju u pijanom stanju te bi voljele da postoji više policijskih kontrola i kazni. Također bi voljele da policija češće reagira u situacijama kad netko ima oružje, da se rade pretresi u kućama, ali i na skrivenim mjestima tako da se ukloni oružje iz naselja. Zanimljivo da mladi muškarci u Kuršancu među kojima je bilo i onih koji koriste droge i alkohol, također smatraju vožnju u pijanom stanju velikim problemom koji predstavlja posebnu opasnost jer je puno djece na ulici. Od ostalih problema i muškarci i žene navode problem siromaštva i da puno ljudi nema dovoljno sredstava za život, kao i to da je socijalna pomoć vrlo često jedan od glavnih prihoda u obitelji, a puno obitelji ostaje bez sredstava za život zbog toga što muškarci piju i kockaju ili kupuju drogu te dovode obitelj u stanje krajnjeg siromaštva zbog čega socijalna skrb i oduzima djecu. U tom pogledu djeca i mladi predlažu da se za takve obitelji uvedu bonovi umjesto novčane pomoći.

Kao pozitivne strane zajednice većina djece i mladih ističe povezanost zajednice i to što se svi poznaju i druže tako da im nikada nije dosadno. Istim da se u naseljima dosta pjeva i pleše u

svim prigodama pa smatraju da je u naselju uvijek veselo. Mladi smatraju da se poboljšalo i zapošljavanje mladih koje smatraju ključnim za prevenciju alkohola, droga i nasilja. Također ističu postojanje pozitivnih stvari u naselju kao što su trgovina, igralište, dječji vrtić i slični sadržaji za provođenje slobodnog vremena mladih iako smatraju da je to apsolutno nedovoljno i da bi po tom pitanju još puno toga trebalo učiniti, kao na primjer otvaranje društvenog doma, kafića, teretane i kluba gdje bi se mogli okupljati. Pozitivnim smatraju i to što postoji organiziran prijevoz za školu te općenito školu doživljavaju pozitivno i smatraju da je za njihovu budućnost izuzetno važno završiti školu. Pojedini mladi kao pozitivno obilježje zajednice ističu i postojanje tzv. „Ciganskog suda“ koji može sazvati bilo tko u naselju tko ima neki problem ili sukob te riješiti to na tom sudu bez potrebe da se uključuje netko izvan zajednice. Kao pozitivnu stranu ističu da imaju dostupnu zdravstvenu zaštitu te da i romska djeca idu u vrtić. Također kao pozitivno obilježje zajednice ističu i to da postoji veliki broj ljudi u zajednici koji žele voditi miran i kulturni život i onih koji rade i školuju se, ali se oni zbog drugih koji ih ometaju sve češće sele iz naselja. Navode da unatoč tome što je u zajednici porastao broj mladih koji konzumiraju drogu, alkohol i cigarete, kod većine mladih povećala se svijest o štetnim posljedicama konzumiranja sredstava ovisnosti kako droga tako i alkohola te većina mladih smatra da stariji puno više prekomjerno piju alkohol i puše nego djeca i mladi.

Kao pozitivne strane zajednice navode da sve više ljudi radi, grade kuće, dižu kredit, ulažu u budućnost te su oni pozitivni primjeri koji pokazuju drugima u naselju da se treba i može živjeti od rada. Međutim, zabrinjavajuće je to što mladi smatraju da je odlazak iz romskog naselja jedan od ključeva boljeg života. Također jedno od pozitivnih obilježja je i kasnije stupanje u brak mladih te planiranje obitelji čemu posebno teže ženski ispitanici.

Odnos s neromskim zajednicama

U pogledu odnosa s neromskim zajednicama, mladi ističu da se ne osjećaju prihvaćeno od strane neromske zajednice i da nemaju puno kontakata s pripadnicima neromske populacije osim u školi. Ističu da ih pripadnici neromske populacije ne prihvaćaju, a poneki im se i rugaju nazivajući ih „Ciganima“. Naglašavaju da se zbog toga mnogi Romi ne mogu zaposliti u Međimurju, već u drugim županijama, a neki čak u Njemačkoj ili Sloveniji. Neki od sudionika ističu da je jedan od glavnih problema diskriminacija Roma i to da ne mogu odlaziti u pojedine kafiće ili teretane jer ih ne poslužuju ili ne žele primiti. Međutim, svjesni su da su tome krivi i pojedini pripadnici romske zajednice koji zbog svog ponašanja stvaraju negativnu sliku o svim Romima. U tom pogledu posebno ističu neke portale koji potiču netrepeljivost ističući romsku

nacionalnost sudionika incidentnih situacija pa se u slučaju Roma incidenti pojedinaca predstavljaju kao opći problem, a krivnja se prebacuje na cijelu romsku populaciju, dok u slučajevima Hrvata krivnja ostaje na pojedincu, odnosno počinitelju.

Zanimljivo da djevojčice i djevojke za razliku od dječaka i mladića izražavaju veću želju uklopliti se u neromske zajednice te smatraju da se u neromskim naseljima bolje i ljepše živi i žele se udati za Hrvate i otići iz zajednice. Jedna od sudionica čak navodi kako jedva čeka da napuni 18 godina tako da može promijeniti prezime i pronaći posao, što dodatno može ukazivati na osjećaj neprihvaćenosti Roma u široj zajednici i osjećaj isključenosti iz šire zajednice.

Odnos starih i mlađih te odnos muškaraca i žena u zajednici

Što se tiče odnosa mlađih i starijih, većina sudionika smatra da se mlađi i stari međusobno poštuju, ali i da zna doći do neuvažavanja s obje strane. Glas mlađih u zajednici ne čuje se dovoljno i smatraju da odrasli često ne žele čuti njihove savjete. Mlađi moraju slušati i poštovati starije, ali nije i obrnuto. Mlađi mogu iznijeti starijima svoje mišljenje u pogledu stvari koje se tiču zajednice, ali vrlo često se to mišljenje ne uvažava. U pogledu odnosa muškaraca i žena smatraju da žena u obitelji ima jednak prava kao i muškarac. Međutim, u zajednici žena nema jednak prava te u slučaju da se kandidira, primjerice, za predsjednicu naselja, ne bi uspjela. Međutim, iz perspektive ženskih ispitanika, žene se ne uvažavaju u dovoljnoj mjeri ni u zajednici ni u obitelji i većinom moraju slušati muškarce. Općenito ženski ispitanici misle da se stari i mlađi ne poštuju dovoljno te da mlađe djevojke ne slušaju svoje roditelje, osobito u pogledu rane udaje.

Obitelj

Život i pravila u romskim obiteljima

Većina sudionika fokusne grupe živi s roditeljima, a uglavnom su obitelji mnogočlane. Dio sudionika živi u kućanstvima u kojima živi po nekoliko obitelji, stoga je broj osoba koje žive u jednom kućanstvu velik. Majke i očevi zajednički se brinu za djecu, s time da je otac taj koji postavlja pravila u obitelji, međutim mlađi sudionici fokusnih grupa ipak ističu da se oko odgoja djece više brine majka. Otac radi dok je majka doma i uglavnom se bavi kućanskim poslovima, ali povremeno majke odlaze na sezonske poslove. Od pravila u obitelji ističu da ne smiju piti i pušiti te izlaziti van noću, da moraju pomagati u obitelji i poštovati ženski rod. Sudionici ističu da su povezani sa svojom obitelji i da bi obitelj stala uz njih i kada bi nešto loše napravili iako to ne bi odobravali. Majka je ta koja djeci iskazuje veću emocionalnu podršku. Ističu da mogu

sudjelovati u životu u obitelji i davati svoje prijedloge vezane za zajednički život obitelji. Kao pozitivno ističu da unatoč brojnosti njihovih obitelji i života u često skučenim uvjetima, uglavnom postoji dobro međusobno slaganje i međusobna privrženost svih članova obitelji.

Ključni problemi u romskim obiteljima

Kao velik problem neki od sudionika vide zapuštenost djece koja lutaju po naselju bez nadzora i to što mnogi roditelji nemaju dovoljno vještina za odgoj djece pa odgoj najčešće uključuje i vikanje na njih, a veću djecu ponekad roditelji i fizički kažnjavaju, ali velik dio sudionika ne smatra da je problem nasilja nad djecom izražen. Kao najveći problem u obiteljima izrijekom se navodi alkohol, koji često dovodi do fizičkog nasilja muškarca nad ženom, a još je veći problem što djeca svjedoče tom nasilju. Uz alkohol, problemi u obiteljima uzrokovani su i uzimanjem droga, ali i time što muževi troše novac na klađenje što rezultira nedostatkom novaca. Tada žene idu u prošnju, a muškarci u krađe kako bi preživjeli. Doima se da je jedan od ključnih problema unutar romskih obitelji neracionalno trošenje novaca gdje puno ljudi potroši novce na alkohol i kocku i zadužuju se kod tzv. „kamatara“, a kamate su često i 100 posto. Novčani problemi najčešći su uzrok bračnih svađa te u tim slučajevima dolazi i do fizičkih sukoba. Navode da postoji i puno obitelji kojima je djecu oduzela socijalna služba te su smještena u udomiteljske obitelji, najčešće u Trnovcu. U takvim obiteljima postoji najčešće vrlo veliki problem alkohola i nasilja u obitelji, ali i neracionalnog trošenja novaca zbog kockanja i uzimanja droge. Sudionici smatraju da postoji i problem preranog stupanja u brak i to mladih djevojaka od 14 do 15 godina, mimo volje i suglasnosti roditelja, a one većinom pobjegnu kod muškarca i prije punoljetnosti rode nekoliko djece. No, isto tako, neki sudionici navode kako u nekim romskim obiteljima ima nasilja i to najviše nad djecom, a djeca se tuku najčešće kada su „neposlušna“. Osim nasilja u obitelji, sudionici navode kako problem u romskim obiteljima predstavlja i bračna nevjera i nesuglasice roditelja oko odgoja djece.

Mladi i problem ovisnosti

Život mladih u zajednici

Čini se da u zajednici mladi nemaju nikakav sadržaj za provođenje slobodnog vremena osim nogometnog igrališta te su mjesta gdje se druže škola ili samo naselje. Mladi svoje slobodno vrijeme provode neorganizirano, uglavnom na mobitelu i druženju s prijateljima po naselju. Mladi mogu povremeno otići u neki diskoklub u Čakovec, a povremeno odu u kino, ali to je zaista rijetko. Neki od sudionika ističu da čitaju knjige, ali samo one koje su im određene za lektiru. Mladi bi željeli imati u naselju kafić, klub i teretanu i romski nogometni klub jer su im

takvi sadržaji izvan naselja često nedostupni budući da ih često ne puštaju jer su Romi. Smatraju da se treba ženiti ili udavati tek kad završe školu i nešto si priušte, ali se u mjestu neki žene i s 15 ili 16 godina, a puno djevojaka zapravo pobegne i uda se s 14 ili 16 godina, odnosno sklope brak bez pristanka roditelja, a razlog tomu je što puno više djevojaka nego mladića ne ide u srednju školu.

Raširenost konzumiranja sredstava ovisnosti među mladima

U zajednicama kao glavni problem navode problem konzumiranja alkohola i droga i to Galaxyja. Smatraju da drogu koriste najviše mladi muškarci koji se rano žene i oni koji ne idu u srednju školu, jer nemaju što raditi pa iz dosade iskušavaju i droge. Smatraju da bi problema zlouporabe droga i ovisnosti bilo manje kada bi išli u školu i zaposlili se i kada droga ne bi bila dostupna u romskim naseljima. Međutim, smatraju da je među mladima raširenije korištenje legalnih sredstava ovisnosti (cigaretu i alkohola). Mladi većinom počinju piti i pušiti kada završe osnovnu školu, a manji broj njih puši i u osnovnoj školi. Sudionici ipak smatraju da je i kod mladih i starijih problem broj jedan alkohol te bi alkohol trebalo „zabraniti“, a umjesto socijalne pomoći uvesti bonove za one osobe koji socijalnu pomoć troše na alkohol i kocku. Osim toga, procjenjuje se da se problem droga razlikuje od naselja do naselja, pa je problem droga više izražen u Kuršancu nego u Paragu. Dio mladih ističe da postoji i problem pušenja cigareta kod vrlo male djece jer neka djeca počinju pušiti već s pet, šest godina, a s drogom počnu eksperimentirati s 12 ili 13 godina. Većina djece to vidi od svojih roditelja, pa se i sami ponašaju po uzoru na roditelje. Smatraju da je konzumacija sredstava ovisnosti među mladima posljedica preblagog roditeljskog odgoja i nebrige, ali i velike dostupnosti svih sredstava ovisnosti uključujući i droge.

Prijedlozi mladih za preventivne programe i intervencije

Mladi prije svega smatraju da bi drogu i alkohol trebalo zabraniti, odnosno učiniti nedostupnim, kako mladima tako i starijima. Uglavnom smatraju da bi se na taj problem moglo djelovati i tako da se veći dio djece i mladih uključi u školovanje, zapošljavanje te organiziranje sadržaja za provođenje slobodnog vremena mladih, što se pokazuje kao ključna potreba za većinu mladih koji su sudjelovali u fokusnim grupama. Djeca i mladi nemaju veliko iskustvo sudjelovanja u dosadašnjim predavanjima i radionicama na temu prevencije ovisnosti te ne znaju kako bi takve aktivnosti djelovale na smanjenje zlouporabe sredstava ovisnosti. Sudionici smatraju da bi trebalo omogućiti mladima da kažu svoje potrebe, a osobito bi trebalo razgovarati s onima koji imaju problem droga i ovisnosti. Potrebe bi trebali reći onima koji mogu nešto

učiniti za zajednicu. Smatraju da rješavanju problema ovisnosti najviše mogu doprinijeti predstavnik romske zajednice, policija, lokalni i državni organi vlasti, no pojedinci ponajviše sami za sebe trebaju razmišljati o sredstvima ovisnosti i razviti svijest o njihovoj štetnosti. Ženski ispitanici smatraju da bi pomoglo organiziranje radionica odvojeno za žene i za muškarce, ali prije svega bi trebalo učiniti nešto s onima koji su u tom problemu (uputiti ih u neku ustanovu izvan zajednice). Također, smatraju da bi u takve radionice trebalo uključiti djecu već od 10 godina te obavezno roditelje koje treba učiti i vještinama za odgoj djece. Mladi smatraju da na svoje vršnjake koji se *drogiraju* ne mogu ni na koji način utjecati, između ostalog i zbog toga što sama sredstva ovisnosti imaju prejak utjecaj na njih. Sudionici su istaknuli da bi se zlouporaba sredstava ovisnosti među mladima mogla riješiti kada bi se pojačao rad policije u sankcioniranju prijestupnika koji prodaju droge i kada bi oni završavali u zatvoru te kada bi se zabranila prodaja sredstava ovisnosti, odnosno droga i alkohola, ali i dosljednije provodili propisi vezani uz zabranu prodaje alkohola i duhana osobama mlađim od 18 godina.

7.1.2. Analiza strukturiranih intervjeta s predstavnicima romskih zajednica

Zajednica

Doživljaj zajednice – dobre i loše strane

U intervjuima s dvojicom predstavnika romskih zajednica utvrđeni su nešto drugčiji pogledi na život u zajednici i obitelji i probleme mlađih u zajednici nego što su to istaknuli mlađi u fokusnim grupama. Obojica predstavnika kao ključni problem u zajednici spominju drogu i to *Galaxy*, a ni jedan od predstavnika ne spominje, primjerice, problem vatrengog oružja, prebrze vožnje i pasa latalica koje su spominjali mlađi, dok alkohol spominju kao daleko manji problem od droga. Istoču da je do prije nekoliko godina problem droga kod Roma bio potpuno nepoznat i da je jedina droga bio alkohol. Otkad se droga može jeftino i lako nabaviti čak i u kioscima, nastao je veliki problem, kako u romskim naseljima tako i izvan njih, zbog čega su svi Romi stavljeni u „isti koš“ i stvorena je izuzetno loša percepcija Roma i romskih zajednica općenito. S drogom su došli i drugi problemi kao što su krađe pa se krađe ne samo izvan romskih naselja nego i u romskim zajednicama. Obojica predstavnika romskih zajednica smatraju da na problem droga oni ne mogu utjecati jer se radi o opasnim osobama, a jedan od predstavnika ističe da je općenito zbog razgovora o problemu droga dobio batine.

Kao drugi važni problem u zajednici spominju problem zapošljavanja. Prije nekoliko godina mnogi Romi s veseljem su isli u srednju školu, ali kad nisu mogli naći posao, to je djelovalo demotivirajuće na ostale mlade Rome u naselju. Tu jedan predstavnik zajednice ističe primjer

medicinskih sestara koje su jako tražene, ali nijedna nije mogla naći zaposlenje. Navodi da je puno Roma na socijalnoj pomoći, ali neki tu socijalnu pomoć koriste namjenski, dok ima i onih koji je koriste nemamjenski. Pri tome ističe da su mnogi Romi upravo od socijalne pomoći izgradili kuće, a ranije su živjeli u kolibama koje se i sada mogu vidjeti u naselju kao podsjetnik na ono kako su nekada Romi živjeli.

Od pozitivnih strana romskih zajednica obojica predstavnika ističu da je romska zajednica jedinstvena ne samo u Međimurju, nego u Hrvatskoj. Smatraju da je pozitivno to što se više ljudi školuje nego prije, osobito preko pučkih otvorenih učilišta.

No ipak iskazuju da je problem droga te posljedično krađa i nasilja problem broj jedan u oba naselja i smatraju da bi policija trebala biti učinkovitija u rješavanju navedenih problema.

Odnos s neromskim zajednicama

U pogledu odnosa s neromskim zajednicama, predstavnici romskih zajednica imaju različita iskustva. Naime, u jednoj zajednici predstavnik Roma ističe da imaju dobre odnose s pojedinim okolnim mjestima i da nemaju posebnih negativnih iskustava, dok sa županijom imaju, a u drugoj predstavnik ističe da je odnos Roma i neromske populacije dobar i posebno ističe primjer dobre suradnje s gradom Čakovcem.

Predstavnici Roma smatraju da ih na razini Međimurske županije neromska populacija ne doživjava kao ravnopravne i to zbog pojedinaca, zbog čega se svi Romi doživljavaju negativno. Ističu da Romi teško dobivaju posao za ono za što su se školovali u Međimurskoj županiji, dok u drugim županijama nije tako, a pri tome navode primjer Zagreba gdje je puno Roma zaposleno i gdje se na Rome po njihovom mišljenju gleda pozitivnije. Misle da nije točna percepcija da su Romi na teret državi s obzirom na to da svi Romi koji primaju socijalnu pomoć troše u Hrvatskoj, a ne u drugim zemljama pa tako plaćaju porez i ravnopravni su sa svim ostalim građanima. Smatraju da neromske zajednice većim djelom ne daju dovoljno prostora Romima da se dokažu, već na njih gledaju negativno, zbog čega se mnogi Romi moraju puno više nego drugi dokazivati na istom poslu. Također smatraju da su uvjeti života u romskim naseljima puno lošiji nego u neromskim i mnogi Romi još uvijek nemaju struju i vodu, zbog čega jedni drugima posuđuju priključke struje i vode. Navode da je potrebno obići romsko naselje kako bi se mogao stići uvid u kakvim lošim uvjetima pojedini Romi žive.

Odnos starih i mladih te odnos muškaraca i žena u zajednici

U pogledu odnosa starih i mladih ukazuju da postoje problemi u komunikaciji između starih i mladih i da mladi ne poštaju dovoljno starije. Jedan od predstavnika ističe da su sada mladi puno neposlušniji nego prije te da nemaju dovoljno dobar odnos sa starijima. Uz to mnogi Romi zbog loših uvjeta života, nezadovoljavajućih higijenskih uvjeta, loše prehrane i nedovoljne procijepjenosti žive kratko, u prosjeku umiru između 45. i 55. godine života, a kada netko doživi 60 godina to se smatra vrlo dubokom starosti. Smatraju da mladi mogu izraziti svoje mišljenje i dati svoje prijedloge, ali da su se mladi dosta promijenili u odnosu na ranije razdoblje. Naime, nekada su se mladi ženili s 13 ili 14 godina, a sada ima puno djevojaka koje imaju 22 ili 23 godine, a nisu udane. Iстиču da danas toga nema jer je takva rana ženidba ili udaja pod kontrolom centra za socijalnu skrb i policije.

U pogledu odnosa žena i muškaraca naglašavaju da žene imaju puno veća prava nego prije 30 godina, odnosno da su danas žene često glava kuće, a ranije se nisu smjele ni pojaviti u društvu muškaraca.

U pogledu donošenja odluka važnih za zajednicu navode da imaju redovite sastanke sa svojim suradnicima. Međutim, nijedan od predstavnika ne navodi da se pri donošenju odluka savjetuju s mladima ili ženama.

Uvjeti života u romskim naseljima i zadovoljstvo radom državnog sustava i jedinica lokalne samouprave

U pogledu uvjeta života navode da mnogi Romi nisu zadovoljni uvjetima života u romskim zajednicama. U pogledu rada različitih državnih ustanova ističu veće zadovoljstvo radom centara za socijalnu skrb čiji su djelatnici redovito prisutni u naselju, dok su najmanje zadovoljni radom policije, ali naglašavaju da bi lokalna zajednica mogla puno više napraviti u pogledu romskih zajednica nego što sada čini. Također, pristup zdravstvenoj zaštiti nije zadovoljavajući jer je samo jedna ambulanta na 2000 Roma, ali općenito ni sami Romi ne vode dovoljno računa o svojem zdravlju. Predstavnik jedne romske zajednice ističe da Akcijski plan za Rome nije proveden „te da je gurnut pod tepih“. Navodi primjer nedavnog istraživanja gdje su rezultati pokazali da 70 % kriminala u Međimurskoj županiji otpada na Rome s čime se on apsolutno ne slaže. Iстиče da treba postaviti pitanje zbog čega su Romi skloni kriminalu te smatra da je to povezano i s lošim uvjetima života i izraženom negativnom percepcijom koju lokalno stanovništvo gaji prema Romima. Nadalje, prema percepciji jednog od predstavnika, Romi

diskriminaciju osjećaju u različitim područjima života, pa tako navodi i primjer diskriminacije u pogledu kupovine kuća u neromskim naseljima te da je mnogim agencijama navodno „zabranjeno“ prodavati kuće Romima u neromskim naseljima. Za nedavnog prosvjeda odasvana je ideja o preseljenju Roma po depopulariziranim područjima Hrvatske, što je dodatno utjecalo na nesigurnost i veliki strah među Romima.

Nadalje, predstavnici romskih zajednica navode kako su zadovoljni s obrazovanjem, ali s obzirom na to da Romi ne mogu dobiti posao navode i da su mnoga djeca i mladi počeli odustajati od srednje škole, ali se nadaju da će se to poboljšati sada kada postoji prijedlog da se stipendije povećaju.

Predstavnik jedne zajednice osim toga ističe problem ginekološke zaštite žena i da nemaju povjerenja prema ginekolozima u Međimurju, zbog čega mnoge žene na pregled idu u Zagreb. Navode da je problem i udaljenost većine romskih naselja do bolnice u Čakovcu i da je puno ljudi umrlo do bolnice od moždanog udara ili srčanog udara ili dok dođe hitna pomoć. Stoga predlažu da se Romima preko Crvenog križa organizira neka edukacija u vezi pružanja prve pomoći. Osim toga, obojica predstavnika ističu da su jako zadovoljni s patronažnom medicinskom sestrom u koju imaju povjerenja. U pogledu zdravstvene zaštite naglašavaju da i mnogi Romi imaju neka tradicionalna znanja za pružanje pomoći kao što je namještanje kostiju kod prijeloma i slično, ali i da Romi ne vode dovoljno računa o svom zdravlju.

Predstavnik jedne zajednice navodi kako je velika potreba u svakom romskom naselju otvoriti neki prostor, nešto kao društveni dom, gdje bi se Romi mogli okupiti i imati sastanke i edukacije, ali i druge zabavne aktivnosti kao što su svadbe, proslave rođendana i slično, kao što je u Osječko-baranjskoj županiji gdje smatra da stvari idu nabolje. Zbog nedostatka prostora Romi se često okupljaju vani pod šatorom ili jednostavno na ulici zbog čega je i nastao problem glasne glazbe. Istimje da bi za društvene domove Međimurska županija ili grad i općine trebala raditi projekte koji bi se uspješno financirali iz europskih fondova, a za prijavu takvog projekta, Romi nemaju dovoljno znanja i iskustva.

Obitelj

Život i pravila romskih obitelji

U pogledu romskih obitelji predstavnici romskih zajednica ističu da je romska obitelj povezana te da unutar obitelji postoji podjela poslova i uloga između muškaraca i žena. U pravilu žene se bave kućanskim poslovima, a muškarci rade, ali ako žena radi, događa se i obrnuta situacija da

muškarac kuha i posprema. Navode da su romske obitelji u Međimurskoj županiji uglavnom katoličke obitelji koje uz svoje običaje slave Božić, Uskrs i druge vjerske blagdane. U posljednje vrijeme ima i dosta mješovitih brakova gdje su partneri Slovenci ili Hrvati. Ističu da su u romskim obiteljima muškarac i žena ravnopravni i da zajedno donose odluke, a tako je i u njihovoj obitelji. Jedan od predstavnika spominje i to da se u obitelji Roma pazi da ne dođe do neravnopravnosti u pogledu iskazivanja pažnje i ljubavi prema jednom djetetu i na taj način stvara nesloga u obitelji.

Od problema ukazuju na problem svađa i nasilja u pojedinim romskim obiteljima, ali naglašavaju da se radi o sporadičnim slučajevima koji su izazvani konzumiranjem alkohola te u posljednje vrijeme i droge, odnosno Galaxyja. Također naglašavaju da su se odnosi unutar obitelji promijenili te da sve češće žene donose važne odluke za obitelj, osobito ako rade.

Mladi i problem ovisnosti

Život mladih u zajednici i problem ovisnosti

U pogledu provođenja slobodnog vremena mladih ističu da se mladi koji ne idu u školu većinom dosađuju i slobodno vrijeme provode u izležavanju, a prema mišljenju jednog od predstavnika vrijeme provode na igralištu ili pohađaju radionice o bontonu koje su organizirane u domu u naselju. Mladi također odlaze na rođendane i proslave te se druže. Stječe se dojam da predstavnici romskih zajednica nemaju potpuni uvid u to kako mladi provode slobodno vrijeme. U pogledu droga i sredstava ovisnosti misle da mladi imaju negativne stavove prema onima koji koriste droge i koji se zbog droga osjećaju dobro. No unatoč tim negativnim stavovima stalno se netko od mladih priključi toj skupini koja koristi droge. Također smatraju da je među mladima rašireno i pušenje cigareta, ali da je to bilo i prije, te da za razliku od njihove generacije mladi počinju pušiti u kasnijoj dobi, a ne u dobi od 9 ili 10 godina. Smatraju da su alkohol i kockanje manji problemi od droge zato što je manje ljudi, osobito mladih, ovisno o alkoholu i kockanju te su posljedice navedenih ovisnosti manje štetne za cijelokupno naselje od droge. Predstavnici navode i da je problem alkohola rašireniji kod starijih te da bi to trebala riješiti socijalna skrb koja bi trebala davati bonove za one koji socijalnu pomoć troše nenamjenski. Kao poseban problem jedan od predstavnika ističe da puno mladih ostaje kod kuće nakon završene osnovne škole, a za to krivi roditelje jer većina djece i mladih voli ići u školu.

Preporuke preventivnih intervencija

Predstavnici romskih naselja smatraju da bi se problem droga i drugih sredstava ovisnosti kod mladih mogao riješiti većim uključivanjem u srednjoškolsko obrazovanje, čemu može doprinijeti i organizirani prijevoz i mogućnost školovanja u pučkom otvorenom učilištu, a kod onih koji su završili školu većom stopom zapošljavanja. Također, smatraju da bi taj problem mogla riješiti policija koja bi iz naselja trebala maknuti ljudi koji prodaju drogu te misle da je to preduvjet za bilo koje druge aktivnosti.

Što se tiče programa prevencije ovisnosti jedan od predstavnika smatra da za romsko naselje ne bi bile primjerene bilo kakve medijske kampanje, već rad „u tišini“, radionice, predavanja i savjetovanja.

Predlažu da se u naselju redovito održavaju radionice o štetnosti drogiranja i zdravlju općenito, da redovitije dolazi patronažna sestra, a policija bi svakako trebala brže i efikasnije reagirati na probleme u naselju te biti prisutnija u romskim naseljima.

7.1.3. Informacije prikupljene kvalitativnim opažanjem: obilazak romske zajednice i sastanci sa stručnjacima koji rade s Romima

Od informacija prikupljenih kvalitativnim opažanjem valja istaknuti obilazak romske zajednice u Kuršancu i posjet dječjem vrtiću Cipelica, područnom objektu Pirgo koji je smješten u naselju, kao i sudjelovanje na roditeljskom sastanku i predavanju za roditelje. Obilazak je izvršen u pratnji romskog predstavnika g. Josipa Petrovića i njegovog zamjenika. Prilikom obilaska naselja uvidjelo se da su uvjeti u pogledu uređenosti naselja i razvijenosti same infrastrukture u mjestu u raznim dijelovima naselja vrlo različiti te tako na istoj lokaciji postoje kuće i ceste koje su u cijelosti adekvatno uređene i dijelovi u kojima obitelji žive u neadekvatnim uvjetima bez struje i vode, a ceste nisu asfaltirane. Tijekom obilaska naselja zamijećen je velik broj mladih ljudi na ulici i velik broj djece koja se igraju na ulici kojom prolaze i automobili. Zamijećeno je i nekoliko pasa, ali oni prema izjavi predsjednika nisu psi latalice jer su čipirani i cijepljeni. U dječjem vrtiću Cipelica, područnom objektu Pirgo koji je ujedno i jedini dječji vrtić smješten u nekom od 13 romskih naselja u Međimurju, organizirane su 3 grupe djece od po dvadesetak djece u dobi od 5 ili 6 godina života, a djelatnice u vrtiću naglašavaju problem neznanja hrvatskog jezika koji je po njihovom mišljenju glavni razlog slabijeg uspjeha romske djece u osnovnoj školi. Djelatnice također ističu i problem nesigurnosti na svom radnom mjestu pa takve situacije često moraju smirivati romske pomagačice koje su uz to premalo i plaćene (svega 3000 kuna neto). Navode i potrebu veće

prisutnosti policije u naselju te misle da bi bilo dovoljno da policija svakodnevno obiđe naselje u različito vrijeme i pritom ističu ulogu policajca u zajednici. Smatraju da u prostorijama društvenog doma u Kuršancu ima prostora i za rad drugih službi, od zdravstvenih djelatnika do djelatnika centara za socijalnu skrb, predstavnika zavoda za zapošljavanje i slično. Nadalje, misle da bi romsku djecu trebalo ranije uključivati u vrtić, svakako u dobi od 3 do 4 godine te ih uključivati u mješovite grupe s neromskom populacijom djece. Ujedno smatraju da je integracija romske djece u vrtiće i škole s neromskom djecom jedno od ključnih rješenja budućeg prevladavanja problema u Međimurskoj županiji, a pri tome spominju potrebu da se u okviru vrtića i barem prva dva razreda osnovne škole organizira i dodatno učenje hrvatskog jezika.

Tijekom razgovora s predstavnicima policije ističe se problem da, kada se podnese prijava primjerice zbog kamatarenja, puno Roma prijavu povuče kad dođe na sud, a isto se događa i s prijavljivanjem nasilja u obitelji. Napominju da policija ne može sama riješiti problem droga i problem alkohola i kockanja te se stoga osim policije u rješavanje ovih problema trebaju uključiti i drugi dijelovi sustava, osobito sustav socijalne skrbi koji bi umjesto novčanih davanja za one koji socijalnu pomoć troše na drogu, alkohol i kocku trebao uvesti bonove.

Nadalje, djelatnici centara za socijalnu skrb navode problem nedostatka udomiteljskih obitelji za smještaj romske djece i problem neadekvatnog korištenja sredstava socijalne pomoći. Ističu i problem da mnogi Romi neadekvatno prikazuju svoje imovno stanje, zbog čega socijalnu pomoć primaju i oni kojima ona ne treba. Prisutnost nasilja u obitelji i nasilja nad djecom, odnosno njihovog fizičkog kažnjavanja, puno je veća nego što Romi to verbaliziraju. Do sada nisu osjećali veliku nesigurnost pri odlasku u romska naselja, ali otkad puno Roma posjeduje vatreno oružje, osjećaj nesigurnosti se povećao, s time da i dalje na teren odlaze najčešće bez pravnje policije. Naglašavaju da u romskim naseljima postoji potreba približavanja i ostalih usluga u naselju, osobito u pogledu zdravstvenih usluga i mjera iz nadležnosti zavoda za zapošljavanje, ali i dodatnih savjetodavnih aktivnosti, što bi se moglo realizirati i u prostoru kontejnera koji su odnedavno postavljeni u romskim naseljima.

7.2. REZULTATI ANKETNOG ISTRAŽIVANJA

1. Uzorak sudionika

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 146 učenika, 98 (67,1 %) iz škole u Macincu i 48 (32,9 %) učenika iz škole u Štrigovi. U uzorku je bilo nešto više dječaka (54,5 %). Učenici koji su se izjasnili kao pripadnici romske nacionalne manjine (51,7 %) (u dalnjem tekstu Romi) bili su

nešto zastupljeniji od učenika koji su naveli da su hrvatske nacionalnosti (48,3 %) (u dalnjem tekstu Hrvati). Nešto više od polovice učenika (55,5 %) pohađa peti razred, a 44,5 % pohađa šesti razred osnovne škole. Dob učenika je bila u rasponu od 10 do 14 godina (prosječna dob 11,38, SD=0,904). Romska djeca žive u dva naselja i to: u Paragu (94,7 %) i u Trnovcu (5,3 %).

2. Obilježja okruženja – rizični i zaštitni čimbenici na razini zajednice

U setu od 15 tvrdnji koje se odnose na obilježja okruženja, odnosno zajednice djeca su kao najrizičnije obilježje navodila da u mjestu u kojem žive *puno ljudi pije*, a kao najmanje rizično obilježje pojavljuje se čestica da se nemaju gdje igrati i družiti poslije škole. Od zaštitnih obilježja najzastupljenije je mišljenje da se susjedi vole, posjećuju i pomažu. Od rizičnih obilježja u visokom postotku zastupljena su i obilježja da ima puno krađa, stvari koje se boje, svađa i tučnjava i da ljudi teško mogu doći do drugih mjesta. Zanimljivo je da je tvrdnja da ima puno droge i ljudi koji idu u kladionice na predzadnjem mjestu. Od zaštitnih obilježja ističe se još da puno ljudi radi te da se uvijek može doći do liječnika kad treba.

Tablica 1. Deskriptivna statistika za obilježja okruženja (postotci, srednje vrijednosti i raspršenje odgovora)

	N	% 1. da 2. ne 3. ne znam			M	SD
RIZIČNO OKRUŽENJE						
a. Puno ljudi nema novaca za hranu i odjeću	145	37,2	35,2	27,6	1,90	,80
c. Ljudi teško mogu doći do drugih mjesta	146	42,5	45,9	11,6	1,69	,67
d. Kuće su loše i stare	144	35,4	59,7	4,9	1,69	,56
g. Ima puno droge	146	34,2	54,8	11,0	1,77	,63
h. Ima puno ljudi koji idu u kladionice i kockaju	146	34,2	40,4	25,3	1,91	,77
i. Ima puno ljudi koji piju	145	62,8	24,8	12,4	1,50	,71
j. Ima dosta krađa	145	46,9	44,1	9,0	1,62	,65
k. Ima dosta svađa i tučnjava	144	42,4	46,5	11,1	1,69	,66
l. Ima puno stvari i ljudi kojih se bojim	146	47,3	47,3	5,5	1,58	,60
o. Nemam se gdje igrati i družiti poslije škole	146	14,4	84,2	1,4	1,87	,38
ZAŠTITNO OKRUŽENJE						

b. Mjesto je čisto i uređeno	146	66,4	31,5	2,1	1,36	,52
e. Puno ljudi radi	114	80,3	14,1	5,6	1,25	,55
f. Uvijek se može doći do bolnice i doktora	146	77,4	17,8	4,8	1,27	,54
m. Susjedi se vole, posjećuju i pomažu	146	81,5	11,0	7,5	1,26	,59
n. Nemam se čega bojati u svojoj zajednici	145	68,3	27,6	4,1	1,36	,56

Hi-kvadrat testom provjereno je postojanje razlika u percepciji učenika (Tablica 2.).

U odnosu na rizična obilježja okruženja, vidljivo je da u svim obilježjima postoji statistički značajna razlika između učenika na način da učenici Romi svoje okruženje procjenjuju znatno lošijim od učenika Hrvata. Tako mjesta u kojima žive učenici Romi znatno češće od mjesta u kojima žive učenici Hrvati imaju sljedeća obilježja: puno ljudi nema novaca za hranu i odjeću, kuće su loše i stare, ima puno ljudi koji idu u kladionice i kockaju, ima puno ljudi koji piju, ima dosta krađa, ima dosta svađa i tučnjava. Također, učenici Romi znatno češće od učenika Hrvata iskazuju kako u njihovom mjestu ima dosta stvari i ljudi kojih se boje i kako se nemaju gdje igrati i družiti nakon škole.

Nasuprot tome, učenici Hrvati znatno češće od učenika Roma u svojim mjestima percipiraju zastupljenost pozitivnih obilježja okruženja – čestice *Mjesto je čisto i uredno, Puno ljudi radi, Uvijek se može doći do bolnice i doktora, Nemam se čega bojati u svojoj zajednici*.

Tablica 2. Razlike u percepciji obilježja okruženja

varijabla	kategorija	%		Hi-kvadrat
		Hrvati	Romi	
RIZIČNA OBILJEŽJA				
Puno ljudi nema novaca za hranu i odjeću	Da	26,1	46,7	25,942**
	Ne	56,5	16,0	
	Ne znam	17,4	37,3	
Ljudi teško mogu doći do drugih mjesta	Da	20,0	64,0	34,558**
	Ne	70,0	22,7	
	Ne znam	10,0	13,3	
Kuće su loše i stare	Da	18,8	51,4	16,490**
	Ne	75,4	44,6	
	Ne znam	5,8	4,1	

Ima puno droge	Da	4,3	62,7	63,028**
	Ne	87,1	24,0	
	Ne znam	8,6	13,3	
Ima puno ljudi koji idu u kladionice i kockaju	Da	17,1	50,7	18,713**
	Ne	54,3	28,0	
	Ne znam	28,6	21,3	
Ima puno ljudi koji piju	Da	47,8	76,0	15,176**
	Ne	30,4	20,0	
	Ne znam	21,7	4,0	
Ima dosta krađa	Da	27,1	64,9	25,403**
	Ne	65,7	24,3	
	Ne znam	7,1	10,8	
Ima dosta svađa i tučnjava	Da	15,9	67,6	40,574**
	Ne	71,0	23,0	
	Ne znam	13,0	9,5	
Ima puno stvari i ljudi kojih se bojim	Da	31,4	61,3	21,882**
	Ne	67,1	29,3	
	Ne znam	1,4	9,3	
Nemam se gdje igrati i družiti poslije škole	Da	2,9	25,3	17,217**
	Ne	97,1	72,0	
	Ne znam	0,0	2,7	
ZAŠTITNA OBILJEŽJA				
Mjesto je čisto i uređeno	Da	88,6	45,3	30,625**
	Ne	10,0	52,0	
	Ne znam	1,4	2,7	
Puno ljudi radi	Da	92,8	68,1	15,234**
	Ne	2,9	25,0	
	Ne znam	4,3	6,9	
Uvijek se može doći do bolnice i doktora	Da	85,7	69,3	6,088*
	Ne	10,0	25,3	
	Ne znam	4,3	5,3	
Susjedi se vole, posjećuju i pomažu	Da	87,1	77,3	3,908
	Ne	5,7	16,0	

	Ne znam	7,1	6,7	
Nemam se čega bojati u svojoj zajednici	Da	82,9	54,1	13,972**
	Ne	15,7	39,2	
	Ne znam	1,4	6,8	

*p<0,05 **p<0,01

3. Obiteljsko okruženje – rizični i zaštitni čimbenici na razini obitelji

Prvo obilježje koje je analizirano u okviru obiteljskih obilježja je cjelovitost obitelji. U ukupnom uzorku (N=145) najveći broj učenika (88,3 %) živi s oba roditelja, samo s majkom živi 4,8 % učenika, samo s ocem živi 2,1 %, s drugim članom obitelji živi 2,1 %, a toliko učenika živi i s udomiteljem, dok 0,7 % učenika živi s nekim drugim.

U pogledu cjelovitosti obitelji, nisu utvrđene razlike između učenika Roma i Hrvata.

Sljedeće obilježje koje je analizirano je broj članova kućanstva (uključujući i učenike). Raspon broja članova kućanstva kreće se od 3 do 16 s prosječnom vrijednosti od 6,40 (SD=2,296). T-testom je utvrđeno postojanje razlike među učenicima na način da učenici Romi ($M=7,28$; $SD=1,97$) žive u većim kućanstvima od učenika Hrvata ($M=5,46$; $SD=2,27$) ($T=-5,167$, $p<0,01$).

U okviru obiteljskih obilježja učenicima je postavljeno i pitanje broja braće i sestara. Raspon broja braće i sestara za kompletan uzorak (na pitanje je odgovorilo 144 učenika) kreće se od 0 do 10 ($M=3,30$; $SD=2,39$). T-testom utvrđeno je postojanje razlike među učenicima na način da učenici Romi ($M=4,97$; $SD=1,84$) imaju znatno više braće i sestara od učenika Hrvata ($M=1,55$; $SD=1,51$) ($t=-12,154$, $p<0,01$).

Učenici procjenjuju materijalne uvjete u kojima njihova obitelj živi dobrima – 95,5 % učenika navodi kako njihova obitelj često i vrlo često ima dovoljno novaca, odjeće i hrane. Nisu utvrđene razlike s obzirom na nacionalnu pripadnost učenika.

Obitelj učenika rijetko se selila (76,4 % nikada, 17,4 % rijetko). Nisu utvrđene razlike s obzirom na nacionalnu pripadnost učenika. Odnosi u obitelji analizirani su sa 10 čestica u odnosu na koje su učenici iskazivali čestinu pojavljivanja u njihovoj obitelji. Dobiveni podatci za kompletan uzorak prikazani su u Tablici 3.

Iz prikazanih podataka vidljivo je postojanje velikog broja zaštitnih čimbenika u obitelji te većina djece u visokom postotku procjenjuje svoju obitelj pozitivnom. Tako djeca najčešće

procjenjuju da im roditelji često i vrlo često iskazuju ljubav (94,5 %) te da se ničega ne boje kada su sa svojom obitelji (95,9 %), dok najmanje procjenjuju da u svojoj obitelji često i vrlo često razgovaraju o svemu (67,8 %) te da kada naprave nešto loše prvo razgovaraju sa svojom obitelji (82,1 %). Kod rizičnih čimbenika najčešće je procijenjeno da se roditelji često i vrlo često svađaju sa svojom djecom (8,9 %) i da ne brinu o svojoj djeci (8,3 %). Za potrebe utvrđivanja razlika u prethodno analiziranim obilježjima, čestice su rekodirane na način da je reduciran broj kategorija – kategorije *vrlo često* i *često* su spojene.

Rezultati provedenog hi-kvadrat testa prikazani su u Tablici 4. iz koje je vidljivo kako su utvrđene statistički značajne razlike među učenicima u svega dvije od ukupno šest analiziranih čestica.

Rezultati pokazuju kako se u obiteljima učenika Hrvata češće razgovara o svemu nego u obiteljima učenika Roma i kako je učenicima Hrvatima češće nego Romima obitelj najveća podrška.

Tablica 3. Deskriptivna statistika za odnose u obitelji (postotci, srednje vrijednosti i raspršenje odgovora)

Koliko često se u tvojoj obitelji događa sljedeće	N	%				M	SD
		nikad	rijetko	često	vrlo često		
ZAŠTITNI							
c. U mojoj obitelji razgovaramo o svemu	146	4,1	28,1	34,9	32,9	2,97	,88
d. Kad napravim nešto loše o tome prvo razgovaram s roditeljima	145	0,7	17,2	42,8	39,3	3,21	,74
g. Moji roditelji iskazuju ljubav svojoj djeci	144	0,7	4,9	29,2	65,3	3,59	,62
h. U mojoj obitelji sve probleme rješavamo dogовором	144	1,4	12,5	44,4	41,7	3,26	,73

i. Ničeg se ne bojim kad sam u svojoj obitelji	146	0,7	3,4	26,7	69,2	3,64	,58
o. Moja obitelj mi je najveća podrška	145	0,7	8,3	18,6	72,4	3,63	,67
RIZIČNI							
a. Moji roditelji se svađaju međusobno	146	38,4	56,2	4,1	1,4	1,68	,62
b. Moji roditelji se svađaju sa svojom djecom	146	44,5	46,6	8,9	0,0	1,64	,64
e. Moji roditelji tuku svoju djecu	146	80,1	17,8	0,0	2,1	1,24	,55
f. Moji roditelji ne brinu o svojoj djeci	144	84,0	7,6	1,4	6,9	1,31	,81

Tablica 4. Razlike u zaštitnim obilježjima obitelji

varijabla	kategorija	%		Hi-kvadrat
		Hrvati	Romi	
c. U mojoj obitelji razgovaramo o svemu	Nikad	0,0	8,0	18,736**
	Rijetko	15,7	40,0	
	Često	84,3	52,0	
d. Kad napravim nešto loše o tome prvo razgovaram s roditeljima	Nikad	0,0	1,4	,964
	Rijetko	17,1	17,6	
	Često	82,9	81,1	
g. Moji roditelji iskazuju ljubav svojoj djeci	Nikad	0,0	1,4	4,409
	Rijetko	1,4	8,1	
	Često	98,6	90,5	
h. U mojoj obitelji sve probleme rješavamo dogovorom	Nikad	0,0	2,7	3,903
	Rijetko	8,7	16,2	
	Često	91,3	81,1	
i. Ničeg se ne bojim kad sam u svojoj obitelji	Nikad	0,0	1,3	2,638
	Rijetko	1,4	5,3	
	Često	98,6	93,3	
o. Moja obitelj mi je najveća podrška	Nikad	1,4	0,0	6,296*
	Rijetko	2,9	13,5	
	Često	95,7	86,5	

*p<0,05 **p<0,01

Tablica 5. sadrži podatke o rezultatima hi-kvadrat testa koji je napravljen u svrhu ispitivanja razlika u rizičnim obilježjima obitelji. Utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika u dvije od ukupno četiri analizirane čestice.

Dobiveni rezultati pokazuju kako učenici Romi češće od učenika Hrvata iskazuju da njihovi roditelji rijetko tuku svoju djecu i kako njihovi roditelji ne brinu o svojoj djeci. Učenici Hrvati

za razliku od učenika Roma češće procjenjuju da njihovi roditelji nikad ne tuku svoju djecu te da više brinu o svojoj djeci.

Tablica 5. Razlike u rizičnim obilježjima obitelji

varijabla	kategorija	%		Hi-kvadrat
		Hrvati	Romi	
a. Moji roditelji se svađaju međusobno	Nikad	37,1	38,7	,687
	Rijetko	55,7	57,3	
	Često	7,1	4,0	
b. Moji roditelji se svađaju sa svojom djecom	Nikad	41,4	46,7	1,319
	Rijetko	51,4	42,7	
	Često	7,1	10,7	
e. Moji roditelji tuku svoju djecu	Nikad	87,1	73,3	6,017*
	Rijetko	10,0	25,3	
	Često	2,9	1,3	
f. Moji roditelji ne brinu o svojoj djeci	Nikad	92,8	77,0	8,422**
	Rijetko	1,4	13,5	
	Često	5,8	9,5	

*p<0,05 **p<0,03

Posljednja skupina obilježja koja je analizirana u okviru obiteljskih obilježja jesu ovisnička i protupravna ponašanja roditelja. Iz Tablice 6. vidljivo je kako je od sredstava ovisnosti najzastupljeniji duhan. I u ovoj skupini obilježja su, radi utvrđivanja razlika među učenicima, rekodirane varijable na način da su kategorije *često* i *vrlo često* zbrojene. Iz podataka prezentiranih u Tablici 7. vidljivo je da su utvrđene statistički značajne razlike u tri od ukupno četiri analizirane čestice.

Rezultati pokazuju da roditelji učenika Roma znatno češće od roditelja učenika Hrvata piju alkohol, puše i imaju problema s policijom.

Tablica 6. Deskriptivna statistika za ovisnička i protupravna ponašanja roditelja (postotci, srednje vrijednosti i raspršenje odgovora)

Koliko često se u twojoj obitelji događa sljedeće	N	%				M	SD
		nikad	rijetko	često	vrlo često		
k. Jedan ili oba moja roditelja piju alkohol	145	66,9	28,3	3,4	1,4	1,39	,63
l. Jedan ili oba moja roditelja puše	145	35,2	19,3	22,1	23,4	2,34	1,19

m. Jedan ili oba moja roditelja troše drogu	144	98,6	0,7	0,7	0,0	1,02	,19
n. Jedan ili oba moja roditelja imali su problema s policijom	145	75,2	19,3	5,5	0,0	1,30	,57

Tablica 7. Razlike u ovisničkim i protupravnim ponašanjima roditelja

varijabla	kategorija	%		Hi-kvadrat
		Hrvati	Romi	
k. Jedan ili oba moja roditelja piju alkohol	Nikad	75,4	58,7	6,058*
	Rijetko	18,8	37,3	
	Često	5,8	4,0	
l. Jedan ili oba moja roditelja puše	Nikad	51,4	18,9	17,487***
	Rijetko	17,1	21,6	
	Često	31,4	59,5	
m. Jedan ili oba moja roditelja troše drogu	Nikad	98,6	98,6	,368
	Rijetko	1,4	0,0	
	Često	0,0	1,4	
n. Jedan ili oba moja roditelja imali su problema s policijom	Nikad	84,3	66,2	7,606**
	Rijetko	14,3	24,3	
	Često	1,4	9,5	

*p<0,05

**p<0,03

***p<0,01

4. Škola i vršnjaci – rizični i zaštitni čimbenici

U ukupnom uzorku učenika (144 učenika odgovorilo je na ovo pitanje) 84,7 % učenika nije ponavljalo razred, 8,3 % je ponavljalo jedan razred, a 6,9 % je ponavljalo dva i više razreda. Osim ponavljanja razreda, zanimalo nas je podatak o školskom uspjehu na kraju prošle školske godine. Više od trećine učenika (35,4 %) imalo je vrlo dobar uspjeh te sa sličnom incidencijom slijede oni koji su imali izvrstan (28,5 %) i dobar (27,8 %) uspjeh, dok je učenika koji su imali dovoljan uspjeh bilo 2,8 %, a 5,6 % je imalo nedovoljan uspjeh, odnosno ponavljaju razred.

Utvrđena je razlika između učenika koja govori da djeca Hrvati nisu nikada ponavljala razred, za razliku od učenika Roma, a na kraju prošle školske godine su učenici Romi postigli znatno lošiji školski uspjeh od učenika Hrvata.

Osim pitanja o uspjehu u školovanju, učenicima je postavljen niz pitanja o njihovom stavu prema školi i percepciji odnosa u školi. Iz Tablice 8. vidljivo je kako učenici postižu najviše rezultate na česticama *Zadovoljan sam svojom školom* i *Želim što više naučiti* dok relativno

najniži rezultat (premda se još uvjek radi o kategoriji *često*) pokazuju na čestici *Moji nastavnici misle da sam dobar učenik.*

Tablica 8. Deskriptivna statistika za doživljaj školovanja (postotci, srednje vrijednosti i raspršenje odgovora)

Kada govorimo o twojoj školi, koliko se često na tebe odnosi sljedeće	N	%				M	SD
		nikad	rijetko	često	vrlo često		
a. Volim ići u školu	146	2,1	14,4	33,6	50,0	3,32	,79
b. Osjećam se sigurno u školi	146	0,7	8,9	31,5	58,9	3,49	,69
c. Zadovoljan sam svojom školom	146	2,7	2,1	28,8	66,4	3,59	,67
d. S lakoćom obavljam školske zadatke	145	2,1	14,5	52,4	31,0	3,12	,72
e. U školi dajem sve od sebe	146	0,7	7,5	37,0	54,8	3,46	,67
f. Volim se javljati i odgovarati na postavljena pitanja	145	2,1	18,6	40,7	38,6	3,16	,80
g. U školi se dobro ponašam	146	0,7	11,6	30,1	57,5	3,45	,72
h. Želim što više naučiti	146	0,7	4,8	34,9	59,6	3,53	,62
i. Moji nastavnici misle da sam dobar učenik	144	1,4	21,5	45,1	31,9	3,08	,77
j. Odnosi među učenicima su dobri	145	2,1	12,4	41,4	44,1	3,28	,76
k. Između nastavnika i učenika vladaju dobri odnosi	146	0,0	10,3	42,5	47,3	3,37	,67
l. Učenici me poštuju	146	0,0	11,6	39,7	48,6	3,37	,68
m. Nastavnici se jednakodobro odnose prema svim učenicima	146	2,1	8,9	33,6	55,5	3,42	,74

Kao i kod prethodno analiziranih obilježja, broj kategorija je reduciran s četiri na tri (kategorije *često* i *vrlo često* su zbrojene). Rezultati hi-kvadrat testa prikazani su u Tablici 9. U pet od ukupno trinaest analiziranih obilježja utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike između učenika s obzirom na njihovu nacionalnu pripadnost.

Učenici Romi češće od učenika Hrvata vole ići u školu te se osjećaju sigurnije u školi. Međutim, svoje ponašanje učenici Romi procjenjuju lošijim od učenika Hrvata, odnose između nastavnika i učenika procjenjuju lošijim te rjeđe od učenika Hrvata procjenjuju da ih drugi učenici poštuju.

Tablica 9. Razlike u doživljaju školovanja

varijabla	kategorija	% Hrvati Romi		Hi- kvadrat
		Hrvati	Romi	
a. Volim ići u školu	Nikad	2,9	1,3	10,029**
	Rijetko	22,9	5,3	
	Često	74,3	93,3	
b. Osjećam se sigurno u školi	Nikad	0,0	1,3	8,358*
	Rijetko	15,7	2,7	
	Često	84,3	96,0	
c. Zadovoljan sam svojom školom	Nikad	2,9	2,7	,277
	Rijetko	1,4	2,7	
	Često	95,7	94,7	
d. S lakoćom obavljam školske zadatke	Nikad	1,4	2,7	,303
	Rijetko	14,3	14,9	
	Često	84,3	82,4	
e. U školi dajem sve od sebe	Nikad	0,0	1,3	5,356
	Rijetko	2,9	12,0	
	Često	97,1	86,7	
f. Volim se javljati i odgovarati na postavljena pitanja	Nikad	2,9	1,3	5,338
	Rijetko	26,1	12,0	
	Često	71,0	86,7	
g. U školi se dobro ponašam	Nikad	0,0	1,3	8,341*
	Rijetko	4,3	18,7	
	Često	95,7	80,0	
h. Želim što više naučiti	Nikad	0,0	1,3	2,474
	Rijetko	7,1	2,7	
	Često	92,9	96,0	
i. Moji nastavnici misle da sam dobar učenik	Nikad	1,5	1,3	4,694
	Rijetko	13,2	28,0	
	Često	85,3	70,7	
j. Odnosi među učenicima su dobri	Nikad	0,0	4,1	3,187
	Rijetko	14,3	10,8	
	Često	85,7	85,1	
k. Između nastavnika i učenika vladaju dobri odnosi	Nikad	0,0	0,0	8,181**
	Rijetko	2,9	17,3	
	Često	97,1	82,7	
l. Učenici me poštuju	Nikad	0,0	0,0	7,235**
	Rijetko	4,3	18,7	
	Često	95,7	81,3	
m. Nastavnici se jednakom odnose prema svim učenicima	Nikad	2,9	1,3	,432
	Rijetko	8,6	9,3	
	Često	88,6	89,3	

*p<0,03

**p<0,0

5. Osobna obilježja (samopoštovanje, problemi u ponašanju)

Od osobnih obilježja analizirani su samopoštovanje i neki oblici problema u ponašanju.

Samopoštovanje je procjenjivano Rosenbergovom skalom samopoštovanja s 4 kategorije odgovora. Deskriptivna statistika za kompletan uzorak prikazana je u Tablici 10.

Tablica 10. Deskriptivna statistika za skalu samopoštovanja (postotci, srednje vrijednosti i raspršenje odgovora)

	N	%				M	SD
		uopće se ne slažem	ne se slažem	Slažem se	potpuno se slažem		
Vrijedim koliko i druga djeca	146	0,7	4,1	42,5	52,7	3,47	,61
Imam puno dobrih osobina	146	0,7	3,4	61,6	34,2	3,29	,56
Sve u svemu, mislim kako jako malo vrijedim.	145	31,7	55,2	10,3	2,8	1,84	,71
Sposoban sam izvršavati zadatke jednako uspješno kao i većina druge djece	145	0,0	7,6	47,6	44,8	3,73	,62
Osjećam da nema puno toga čime bih se mogao ponositi	145	30,3	44,8	31,4	3,4	1,98	,81
Mislim dobro o sebi	146	0,7	3,4	58,9	37,0	3,32	,57
Ponekad osjećam da ništa ne valjam.	146	19,2	42,5	33,6	4,8	2,24	,81
Želio bih više poštovati sebe	145	7,6	14,5	51,7	26,2	2,97	,81
Ponekad se osjećam potpuno beskorisno	146	27,4	40,4	28,1	4,1	2,09	,84
Općenito, zadovoljan sam sobom	145	1,4	4,8	47,6	46,2	3,39	,64

Nakon rekodiranja negativno postavljenih čestica, provjerena je pouzdanost skale koja iznosi (Cronbach Alpha)= 0,773 te je izračunat prosječni rezultat. Deskriptivna statistika za prosječni

rezultat pokazuje kako se dobiveni rezultati kreću od 1,90 do 4, a prosječna vrijednost iznosi 3,07 (SD=0,41).

Podatci pokazuju povoljan rezultat jer svjedoče o relativno visokom samopoštovanju učenika, a nije utvrđena ni razlika u samopoštovanju između učenika s obzirom na njihovu nacionalnu pripadnost.

Podatci o problemima u ponašanju za kompletan uzorak prikazani su u Tablici 11. iz koje je razvidno kako su učenicima najučestaliji problemi s prijateljima, a najrjeđe iskazuju o krađama.

Tablica 11. Deskriptivna statistika za samoiskazane probleme u ponašanju (postotci, srednje vrijednosti i raspršenje odgovora)

Koliko često se dovodiš u sljedeće situacije?	% (N=146)				M	SD
	nikad	rijetko	često	vrlo često		
Tučnjavu	56,8	37,0	4,8	1,4	1,51	,65
Krađu	95,2	4,1	0,0	0,7	1,06	,32
Problemi s roditeljima	59,6	35,6	4,8	0,0	1,45	,59
Problemi s prijateljima	36,3	52,1	11,0	0,7	1,76	,67
Problemi s nastavnicima	80,1	14,4	4,8	0,7	1,26	,58
Bježanje s nastave	91,8	7,5	0,0	0,7	1,10	,36
Bježanje od kuće	93,8	4,1	0,0	2,1	1,10	,47

Za potrebe utvrđivanja razlika među učenicima, originalne 4 kategorije rekodirane su u 3 kategorije (*nikad, rijetko, često*). Rezultati hi-kvadrat testa prikazani su u Tablici 12. iz koje je razvidno kako su utvrđene statistički značajne razlike u tri od ukupno sedam analiziranih čestica.

Rezultati govore kako, za razliku od učenika Hrvata, učenici Romi učestalije iskazuju o izvršenim krađama te češće bježe s nastave i od kuće.

Tablica 12. Razlike u samoiskazanim problemima u ponašanju

varijabla	kategorija	%		Hi-kvadrat
		Hrvati	Romi	
tučnjava	Nikad	62,9	50,7	3,715
	Rijetko	34,3	40,0	
	Često	2,9	9,3	
krađa	Nikad	100,0	90,7	6,865*
	Rijetko	0,0	8,0	
	Često	0,0	1,3	
Problemi s roditeljima	Nikad	60,0	58,7	,094
	Rijetko	35,7	36,0	
	Često	4,3	5,3	
Problemi s prijateljima	Nikad	35,7	36,0	,016
	Rijetko	52,9	52,0	
	Često	11,4	12,0	
Problemi s nastavnicima	Nikad	84,3	76,0	1,554
	Rijetko	11,4	17,3	
	Često	4,3	6,7	
Bježanje s nastave	Nikad	98,6	85,3	8,389**
	Rijetko	1,4	13,3	
	Često	0,0	1,3	
Bježanje od kuće	Nikad	98,6	89,3	6,198*
	Rijetko	0,0	8,0	
	Često	1,4	2,7	

*p<0,05. **p<0,03

6. Način provođenja slobodnog vremena

U svrhu stjecanja uvida u način provođenja slobodnog vremena, učenicima je ponuđena lista aktivnosti te su zamoljeni da iskažu čestinu vlastitog sudjelovanja u navedenim aktivnostima. Deskriptivna statistika prikazana je u Tablici 13. Učenici najčešće pomažu obitelji te se druže s prijateljima, a najrjeđe se bave folklorom ili sviranjem nekog glazbenog instrumenta.

Tablica 13. Deskriptivna statistika za aktivnosti slobodnog vremena (postotci, srednje vrijednosti i raspršenje odgovora)

Koliko često sudjeluješ u sljedećim aktivnostima:	N	%				M	SD
		nikad	rijetko	često	vrlo često		
a. Druženje s prijateljima	146	0,7	3,4	30,8	65,1	3,60	,59
b. Bavljenje sportom	146	15,1	13,0	31,5	40,4	2,97	1,07

c. Ples	146	45,2	30,1	14,4	10,3	1,90	1,00
d. Folklor	146	79,5	8,2	7,5	4,8	1,38	,82
e. Sviranje glazbenog instrumenta	146	59,6	15,8	6,8	17,8	1,83	1,16
f. Pretraživanje Interneta	146	8,9	23,3	43,8	24,0	2,83	,90
g. Posjećivanje društvenih mreža (Facebook i sl.)	146	27,4	26,0	28,8	17,8	2,37	1,07
h. Igranje računalnih igara	146	4,8	28,1	35,6	31,5	2,94	,89
i. Gledanje televizije	146	0,7	25,3	42,5	31,5	3,05	,77
j. Slušanje glazbe	146	3,4	19,9	33,6	43,2	3,16	,86
k. Čitanje knjiga	146	3,4	34,2	32,2	30,1	2,89	,88
l. Pomaganje i rad obitelji	146	0,0	0,7	37,7	61,6	3,61	,50

Prije provođenja hi-kvadrat testa, reduciran je broj kategorija na svim česticama sa četiri na tri (kategorije *često* i *vrlo često* su zbrojene). U pet (od ukupno 12) čestica utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika između učenika (Tablica 14.).

Romski učenici znatno se češće od hrvatskih bave plesom i folklorom, igrajem računalnih igara i čitanjem knjiga, a znatno rjeđe posjećivanjem društvenih mreža (Facebook i sl.).

Tablica 14. Razlike u aktivnostima slobodnog vremena

varijabla	kategorija	%		Hi-kvadrat
		Hrvati	Romi	
a. Druženje s prijateljima	Nikad	0,0	1,3	5,842
	Rijetko	0,0	6,7	
	Često	100,0	92,0	
b. Bavljenje sportom	Nikad	12,9	16,0	1,660
	Rijetko	10,0	16,0	
	Često	77,1	68,0	
c. Ples	Nikad	60,0	30,7	12,669**
	Rijetko	22,9	37,3	
	Često	17,1	32,0	
d. Folklor	Nikad	91,4	68,0	13,535**
	Rijetko	5,7	10,7	
	Često	2,9	21,3	
e. Sviranje glazbenog instrumenta	Nikad	51,4	66,7	4,934
	Rijetko	15,7	16,0	
	Često	32,9	17,3	

f. Pretraživanje Interneta	Nikad	4,3	13,3	4,440
	Rijetko	21,4	25,3	
	Često	74,3	61,3	
g. Posjećivanje društvenih mreža (Facebook i sl.)	Nikad	11,4	42,7	19,042**
	Rijetko	27,1	24,0	
	Često	61,4	33,3	
h. Igranje računalnih igara	Nikad	7,1	2,7	7,795*
	Rijetko	37,1	20,0	
	Često	55,7	77,3	
i. Gledanje televizije	Nikad	1,4	0,0	3,736
	Rijetko	31,4	20,0	
	Često	67,1	80,0	
j. Slušanje glazbe	Nikad	4,3	2,7	2,602
	Rijetko	24,3	14,7	
	Često	71,4	82,7	
k. Čitanje knjiga	Nikad	5,7	1,3	15,637**
	Rijetko	48,6	21,3	
	Često	45,7	77,3	
l. Pomaganje i rad obitelji	Nikad	0,0	0,0	1,079
	Rijetko	1,4	0,0	
	Često	98,6	100,0	

*p<0,03

**p<0,01

7. Konzumiranje sredstava ovisnosti i stavovi o razlozima konzumiranja sredstava ovisnosti (duhan, alkohol i droge)

Prva skupina pitanja odnosila se na pušenje. U najvećem broju slučajeva (73,6 %) prijatelji učenika ne puše, u 21,5 % slučajeva neki od njihovih prijatelja puše, a u 4,9 % slučajeva većina njihovih prijatelja puši.

Dobiveni rezultati prema nacionalnosti učenika (Tablica 15.) ukazuju na nepovoljniju situaciju kod romskih učenika jer je utvrđeno postojanje statistički značajne razlike u odnosu na broj prijatelja koji puši – kod učenika Roma znatno veći broj prijatelja puši nego kod učenika Hrvata (χ^2 (2, N=143)= 20,469, p<0,01).

Tablica15. Koliko tvojih prijatelja puši? (%)

N=144	većina	Neki od njih	nijedan
Hrvati	0,0	10,0	90,0
Romi	9,6	32,9	57,5

Sljedeće pitanje odnosilo se na pušenje učenika. Svega 4,1 % učenika izjavilo je da puši što je niska incidencija, ali i zabrinjavajuća s obzirom na njihovu dob. Na pitanje *Pušiš li ti*, učenici

Hrvati su u 100 % slučajeva odgovorili da ne puše, dok učenici Romi puše u 8 % slučajeva (χ^2 (1, N=145)= 5,842, p<0,03).

Devet učenika (3 Hrvata i 6 Roma) odgovorilo je na pitanje najniže dobi kada su probali cigaretu. Najveći broj učenika probao je cigaretu s 10 godina (44,4 %) te s 12 godina (33,3 %). Kod dobi prve konzumacije cigareta nisu utvrđene razlike s obzirom na nacionalnost učenika. Na pitanje o učestalosti pušenja odgovorilo je sedam učenika romske nacionalnosti. Najveći broj učenika iskazuje kako zapali cigaretu ponekad u društvu (85,7 %), a 14,3 % puši do 10 cigareta dnevno. Nijedan učenik ne puši kutiju i više cigareta dnevno.

Drugo sredstvo ovisnosti koje je analizirano je alkohol. Učenicima je postavljeno pitanje uzimaju li njihovi vršnjaci alkohol. U ukupnom uzorku je 11,1 % učenika odgovorilo da njihovi vršnjaci uzimaju alkohol, 62,5 % je odgovorilo da ne uzimaju, a 26,4 % je izjavilo da ne zna. Utvrđene su statistički značajne razlike između učenika hrvatske i romske nacionalnosti (Tablica 16.) na način da učenici Romi znatno češće od učenika Hrvata iskazuju da njihovi vršnjaci uzimaju alkohol te znatno češće ne znaju uzimaju li njihovi vršnjaci alkohol (χ^2 (2, N=143)= 12,245, p<0,01).

Tablica 16. Uzimaju li tvoji vršnjaci alkohol? (%)

N=143		da	ne	Ne znam
Hrvati		5,8	76,8	17,4
Romi		16,2	48,6	35,1

Sljedeće pitanje odnosilo se na to jesu li učenici ikada konzumirali alkohol. Podatci za kompletan uzorak pokazuju kako je 43 % učenika bar jednom u životu konzumiralo alkohol i to značajno češće učenici Hrvati od učenika Roma (χ^2 (1, N=142)= 8,895, p<0,01) (Tablica 17.).

Tablica 17. Jesi li ikada u životu konzumirao alkohol? (%)

N=142		ne	da
Hrvati		44,1	55,9
Romi		68,9	31,1

Učenicima je postavljeno i pitanje s koliko godina su prvi put probali alkohol. Na ovo pitanje odgovorilo je 54 učenika, a raspon dobi kreće se od 4 do 13 godina (prosječna vrijednost 9,19, SD=2,181). T-testom utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike između učenika Roma

($M=11,11$; $SD=1,023$) i učenika Hrvata ($M=8,22$; $SD=1,958$) koja govori da učenici Hrvati u nižoj životnoj dobi prvi put konzumiraju alkohol od učenika Roma ($t=-7,120$; $p<0,01$).

Rezultati prema nacionalnosti učenika prikazani u tablici 17. pokazuju nepovoljniju situaciju kod učenika Hrvata na način da oni češće konzumiraju alkohol od učenika Roma (razlike su na granici statističke značajnosti – $p=0,051$).

Posljednje sredstvo ovisnosti koje je analizirano u ovom istraživanju bile su droge. Učenicima je, kao i kod prethodnih sredstava ovisnosti, postavljeno pitanje uzima li netko od njihovih prijatelja drogu. U ukupnom uzorku učenika ($N=146$) 8,2 % učenika odgovorilo je da njihovi prijatelji uzimaju drogu, 71,9 % odgovorilo je da njihovi prijatelji ne uzimaju drogu, a 19,9 % odgovorilo je da ne zna uzimaju li njihovi prijatelji drogu. Učenici su zamoljeni da napišu koje droge njihovi prijatelji uzimaju te dobiveni podatci ukazuju kako se najčešće radi o Galaxyju i marihuani.

Hi-kvadrat testom utvrđeno je postojanje razlika između učenika Roma i Hrvata u odnosu na konzumaciju droga njihovih prijatelja na način da prijatelji ili vršnjaci učenika Roma znatno češće od učenika Hrvata uzimaju drogu te također učenici Romi češće od učenika Hrvata iskazuju da ne znaju uzimaju li njihovi prijatelji drogu ($\chi^2 (2, N=145) = 18,621$, $p<0,01$)

Tablica 18. Uzima li tko od tvojih prijatelja ili vršnjaka drogu? (%)

N=145	da	ne	Ne znam
Hrvati	1,4	88,6	10,0
Romi	14,7	57,3	28,0

Učenicima je također postavljeno pitanje jesu li oni ikada uzeli drogu te je utvrđena pozitivna situacija kako kod učenika Roma tako i kod učenika Hrvata jer nijedan učenik nije izjavio da je ikada u životu probao drogu.

8. RASPRAVA

Na temelju analize fokusnih grupa, intervjeta i upitnika može se prepoznati nekoliko ključnih potreba i socijalnih rizika kod djece i mladih Roma od kojih najprije trebaju polaziti programi prevencije ovisnosti. Na temelju rezultata, kako kvalitativnog dijela istraživanja tako i kvantitativnog, može se reći da je potvrđena glavna hipoteza istraživanja kako u romskim zajednicama u Međimurju postoji problem konzumiranja droga i ovisnosti kod djece i mladih te da postoje rizični čimbenici za pojavu zlouporabe droga na koji je moguće djelovati

učinkovitim preventivnim sociokulturološki prilagođenim intervencijama. Može se također reći da hipoteza kako postoji povezanost između zlouporabe droga i sredstava ovisnosti kod djece i mladih Roma i postojanja rizičnih čimbenika na razini pojedinca, obitelji, škole i uže i šire zajednice, nije mogla biti u dovoljnoj mjeri testirana u ovom istraživanju, ali da su rezultati pokazali da su djeca i mladi Romi u značajno većoj mjeri izloženi brojnim rizičnim čimbenicima koji se prije svega odnose na zajednicu i obitelj, ali i na neka obilježja njih kao pojedinaca te obilježja njihovih vršnjačkih skupina. Istraživanje je također samo djelomično potvrdilo hipotezu kako nema razlike u pojavi zlouporabe droga i sredstava ovisnosti kod djece i mladih Roma i djece i mladih pripadnika neromske populacije na području Međimurske županije, ali da postoji razlika u izloženosti čimbenicima rizika na način da su djeca i mladi Romi izloženi većim rizicima od neromske populacije. Naime, anketnim istraživanjem je utvrđeno da romska populacija djece i mladih u nešto većem postotku puše i troše drogu, a hrvatska alkohol ali s obzirom na to da pitanje reprezentativnosti uzorka nije u cijelosti definirano, u ovom dijelu hipotezu nije moguće potvrditi te rezultate nije moguće generalizirati na cijelu Međimursku županiju. Nadalje, može se reći da je ovo istraživanje potvrdilo hipoteze da osim rizičnih postoje i zaštitni čimbenici za pojavu ovisnosti kod romske populacije djece i mladih koji su vezani za sociokulturološke društvena obilježja Roma, a koji ne postoje u neromskim zajednicama, kao što je na primjer povezanost zajednice i neformalna struktura upravljanja zajednicom te se može zaključiti da su potrebe za učinkovitim preventivnim intervencijama usmjerene prema djeci i mladima u romskim zajednicama veće nego u neromskim zajednicama. Soga je preventivne intervencije potrebno kreirati s ciljem obuhvata cijele romske zajednice.

U romskim zajednicama u kojima je provedeno istraživanje postoji vrlo velik broj visoko rizičnih čimbenika koji mogu nepovoljno utjecati na zdrav psihosocijalni razvoj djece i mladih Roma te posljedično dovesti do konzumiranja sredstava ovisnosti. To su prije svega čimbenici koji se odnose na sigurnost zajednice: visoka stopa nasilja, kriminala te velika dostupnost droga, alkohola i ostalih sredstava ovisnosti. Mladi iz fokusnih grupa svoju zajednicu procjenjuju nesigurnom zbog pojava kao što su alkohol te posljedično svađe i nasilje, pucnjava iz vatrenog oružja, psi latalice i vožnje u pijanom stanju, ali i ostajanje bez sredstava za život zbog trošenja novaca na alkohol, drogu i kocku te dugovanja kamatarima. Drugi veliki problem iz perspektive mladih u romskim zajednicama je što mnogi mladi ne nastavljaju školovanje nakon osnovne škole i to što ne mogu pronaći zaposlenje, osobito u Međimurju. Uz gotovo potpuno odsustvo sadržaja za kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih te veliku dostupnost droga, može

se zaključiti da je populacija romske djece i mladih u vrlo visokom riziku za razvoj svih oblika ovisnosti pa tako i ovisnosti o drogama. Navedene rezultate potvrđuju i rezultati iz anketnog upitnika kod školske djece koji govore o značajno većoj izloženosti rizičnim čimbenicima u zajednici i obitelji djece romske nacionalne manjine od neromske populacije djece. Za razliku od romskih predstavnika koji kao najveći problem vide drogu, mladi ne stavlјaju drogu na prvo mjesto, već kao glavni problem navode alkohol te posljedično probleme koje prekomjerno pijenje alkoholnih pića donosi (nasilje, svađe, trošenje novaca od socijalne pomoći i dovođenje obitelji u stanje siromaštva). Drogu smatraju problemom u zajednici ponajviše zbog popratnih pojava koje ona donosi sa sobom, a to su krađe i trošenje obiteljskog novca kako bi se nabavila droga. Osim toga, čini se da mladi osjećaju vrlo veliku diskriminaciju od strane neromske populacije, osobito kada su u pitanju sadržaji za korištenje slobodnog vremena te tako navode da su im nedostupni odlasci u pojedine kafiće, teretane pa čak i nogometne klubove zbog toga što su Romi. Čini se da u samim romskim zajednicama postoji nedovoljno uvažavanje ili slušanje glasa mladih što bi svakako trebalo promijeniti jer su predstavnici romskih zajednica slabo upoznati sa željama i potrebama mladih. Ovo se naročito odnosi na potrebe ženske populacije jer su mlade Romkinje dodatno u neravnopravnom položaju zbog većeg uvažavanja muškaraca osobito u zajednici. Navedene rezultate u pogledu nesigurnosti romskih zajednica potvrđuju i rezultati upitnika pa djeca školske dobi također svoju zajednicu procjenjuju nesigurnom upravo zbog gore navedenih problema gdje kao i ispitanici iz fokusnih grupa na prvo mjesto stavlјaju problem alkohola.

U pogledu rizičnih obilježja zajednica odnosno naselja u kojima žive, između učenika romske nacionalne pripadnosti i neromske populacije učenika utvrđena je i najveća razlika. U pogledu rizičnih i zaštitnih čimbenika u obitelji može se zaključiti da mladi iz fokusnih grupa, ali i djeca iz upitnika svoju obitelj doživljavaju uglavnom pozitivno i ističu emocionalnu povezanost sa svojom obitelji te naglašavaju kako im obitelj pruža podršku u različitim životnim situacijama. Međutim, na temelju analize anketnog upitnika može se zaključiti kako je u romskim obiteljima prisutan problem nedovoljne otvorene komunikacije s djecom, a iz fokusnih grupa s mladima stječe se dojam da roditelji prema djeci primjenjuju neučinkovite odgojne metode kao što je vikanje te povremeno i blaže fizičko nasilje (pljuskanje i slično). Određen broj mladih iz fokusnih grupa smatra da roditelji ne znaju odgajati djecu te da se djeca uglavnom bez nadzora stalno nalaze u naselju na cesti te smatraju da su odgojno zapuštena. Tako djeca i mladi Romi kako iz fokusnih grupa tako i iz upitnika, unatoč pozitivnom doživljaju vlastite obitelji, ipak procjenjuju da u romskim obiteljima postoji vrlo velik problem alkohola i nasilja te kockanja,

što posljedično dovodi da cijele obitelji ostaju bez sredstava za život. Stoga djeca i mladi u svim fokusnim grupama predlažu da se takvim obiteljima umjesto novčane socijalne pomoći izdaju bonovi za hranu i ostale životne potrebe. Valja napomenuti da problem alkohola i nasilja spominju i predstavnici romskih zajednica, ali smatraju da na njega ne mogu utjecati jer je to u domeni drugih nadležnih institucija (policije, socijalne skrbi i slično).

Stječe se dojam da unatoč povezanosti zajednice koju naglašavaju i predstavnici romskih zajednica, ali i djeca i mladi, postoji dosta velika suzdržanost u stvarima koje se tiču ili se događaju unutar samih romskih obitelji te da se predstavnici zajednice ne miješaju u stvari unutar obitelji osim ako se ne sazove tzv. „ciganski sud“ koji se primjerice vrlo često saziva zbog bračne nevjere. Prema izjavi romskih predstavnika, Romi snažno osuđuju korištenje droga, a osudi osoba koje koriste droge pridružuju se i mladi, dok su što se tiče korištenja ostalih sredstava ovisnosti kao što su alkohol i pušenje odrasli u velikoj mjeri tolerantni prema tim pojavama. Prema analizi fokusnih grupa mladi iskazuju veću osudu korištenja cigareta i osobito alkohola te se čini da imaju razvijeniju svijest o štetnosti korištenja legalnih sredstava ovisnosti od starijih osoba u zajednici. U pogledu korištenja droge, koja je u romskim zajednicama sinonim za Galaxy, čini se da mladi nisu u dovoljnoj mjeri educirani o štetnosti tih sredstava te da ne poznaju štetne učinke koje droge ostavljaju na zdravlje pojedinca i društva.

Jedno od glavnih pozitivnih obilježja djece i mladih Roma je škola koju sva ispitana djeca i mladi doživljavaju kao pozitivno i sigurno okruženje gdje se dobro osjećaju, a daljnje školovanje smatraju od presudne važnosti za planiranje svoje budućnosti. Prema analizi anketnog upitnika djeca Romi školu doživljavaju čak pozitivnije od djece Hrvata, iako za razliku od učenika hrvatske nacionalne pripadnosti imaju slabiji uspjeh u školi. Ono što ističu mladi u fokusnim grupama svakako je problem diskriminacije od strane neromske populacije koju najčešće doživljavaju prilikom onemogućavanja korištenja sadržaja za provođenje slobodnog vremena mladih (kafića, teretana, sportskih klubova i slično) te bi u tom pogledu šira lokalna zajednica mogla više učiniti, osobito omogućavajući djeci i mladim Romima dostupnost sadržaja za sportske i druge društvene aktivnosti, ali i izgradnjom sportskih dvorana i igrališta u samim romskim zajednicama.

Nadalje, rezultati iz kvalitativnog opažanja pokazuju i nekoliko dodatnih ključnih potreba romskih zajednica kao što su izgradnja komunalne infrastrukture za sve stanovnike naselja (struja, voda, ceste), uključivanje romske djece u mješovite vrtiće te organiziranje učenja hrvatskog jezika, pružanje usluga iz sustava zdravstva, socijalne skrbi i zapošljavanja Romima

u samim naseljima te veća suradnja različitih sustava od represivnog do pomažućeg zdravstvenog i socijalnog na rješavanju ključnih problema u zajednici od kojih je problem droga, alkohola i kockanja ipak percipiran kao najznačajniji.

Što se tiče sredstava ovisnosti, mladi prije svega smatraju da bi droge i alkohol trebalo zabraniti, odnosno učiniti nedostupnim kako mladima tako i starijima. Uglavnom smatraju da bi se na taj problem moglo djelovati i putem većeg uključivanja djece i mlađih u školovanje i zapošljavanje te organiziranje sadržaja za provođenje slobodnog vremena mlađih što se pokazuje kao ključna potreba za većinu mlađih koji su sudjelovali u fokusnim grupama. Djeca i mladi nemaju veliko iskustvo sudjelovanja u dosadašnjim predavanjima i radionicama na temu prevencije ovisnosti te ne znaju kako bi takve aktivnosti djelovale na smanjenje zlouporabe sredstava ovisnosti. Sudionici fokusnih grupa smatraju da bi mladima trebalo omogućiti da kažu svoje potrebe kako na razini romske zajednice tako i šire lokalne zajednice. Također, ističu i potrebu da se onim mlađima koji imaju problem droga i ovisnosti pruži stručna savjetodavna pomoć te da ih se uputi na liječenje u ustanove izvan naselja. Mladi smatraju da rješavanju problema ovisnosti najviše mogu doprinijeti predstavnik romskog naselja, policija, lokalni i državni organi vlasti, no pojedinci ponajviše sami za sebe trebaju razmišljati o sredstvima ovisnosti i razviti svijest o njihovoј štetnosti. Ženski sudionici smatraju da bi pomoglo organiziranje radionica odvojeno za žene i za muškarce, ali prije svega trebalo bi učiniti nešto s onima koji imaju taj problem (uputiti ih u neku ustanovu izvan zajednice), a droge i alkohol trebalo bi učiniti što manje dostupnima u romskim naseljima. Također, mladi smatraju da bi u takve radionice trebalo uključiti djecu već od 10 godina i obavezno roditelje koje treba učiti kako da odgajaju djecu. Međutim, smatraju da na svoje vršnjake koji se drogiraju ne mogu utjecati ni na koji način jer sama sredstva ovisnosti imaju prejak utjecaj na njih. Svi sudionici istraživanja su istaknuli da bi se zlouporaba sredstava ovisnosti među mlađima mogla riješiti kada bi se pojačao rad policije na sankcioniranju prijestupnika i kada bi oni završavali u zatvoru te kada bi se ukinula prodaja sredstava ovisnosti, odnosno droga i alkohola na svim mjestima dostupnim mlađima.

9. ZAKLJUČCI

Na temelju analize rezultata ovog istraživanja može se izdvojiti nekoliko ključnih rizika i potreba djece i mlađih te rizičnih i zaštitnih čimbenika na razini uže i šire zajednice, obitelji, škole, vršnjačkih skupina te njih kao pojedinaca od kojih treba polaziti pri kreiranju preventivnih programa i intervencija.

To su prije svega problemi koji su zastupljeni na razini romske zajednice i romskih obitelji kao što su:

- nesigurnost u zajednici zbog velike prisutnosti, droge, alkohola, krađa i drugog kriminala te pasa latalica
- učestalost konzumiranje droga, osobito novih droga i to galaxyja
- svađe i nasilje u zajednici među susjedima i stanovnicima zajednice
- alkohol i nasilje u obitelji
- gubitak sredstava za život kod pojedinih romskih obitelji zbog droge, kockanja i alkohola te kamatarenja
- nedostatak sadržaja za provođenje slobodnog vremena mladih
- neuređenost mjesta (smeće, kuće, ceste, nepostojanje infrastrukture za sve stanovnike u naselju)
- nedovoljno zapošljavanje i nedovoljno uključivanje mladih u srednjoškolsko obrazovanje
- nedovoljno uključivanje mladih u život zajednice i donošenja odluka bitnih za zajednicu
- nedostatak prostora (društvenog doma) za okupljanje mladih, ali i organiziranje drugih sadržaja kao što su sastanci i edukacije.

Na razini šire zajednice postoji izražena percepcija kako djece i mladih tako i predstavnika Roma o netrpeljivosti od strane većinskog stanovišta u Međimurju, zbog čega se djeca i mladi osjećaju diskriminirano u svakodnevnom životu, osobito u pogledu dostupnosti sadržaja za mlade kao što su kafići, sportski klubovi, kulturni sadržaji i slično.

Također postoji nedovoljna dostupnost zdravstvenih, socijalnih i drugih usluga u romskim zajednicama uključujući i dostupnost ustanova za predškolski odgoj (djecijsih vrtića). Za osobe koje konzumiraju droge i alkohol ili su razvile ponašajne ovisnosti ne postoje gotovo nikakvi programi koji bi im se mogli ponuditi u romskoj zajednici, a često nisu dostupni ni programi izvan romske zajednice ili ih Romi koji konzumiraju droge na prihvaćaju.

Velik problem u romskim zajednicama prema percepciji svih sudionika istraživanja predstavlja nedovoljan rad represivnog sustava (prvenstveno policije) na suzbijanju kriminaliteta u romskim naseljima, osobito suzbijanju svih oblika kriminaliteta povezanog s drogom.

Od pozitivnih stvari u romskoj zajednici najčešće se ističu povezanost zajednice koja ima jasnu neformalnu strukturu upravljanja i emocionalna povezanost djece i roditelja u romskim obiteljima te se romska obitelj često opisuje kao izvor podrške i sigurnosti.

Također, vrlo velika prednost je što djeca i mladi pozitivnim doživljavaju školu te školsko okruženje doživljavaju poticajnim, sigurnim i iznimno važnim za svoju budućnost kao i to da u velikoj mjeri imaju razvijenu svijest o štetnosti sredstava ovisnosti, osobito legalnih sredstava ovisnosti: alkohola, duhana i slično.

Stoga se preporuke preventivnih intervencija trebaju temeljiti na navedenim rizičnim i zaštitnim čimbenicima te biti kreirane na sve tri razine prevencija: univerzalnoj, selektivnoj i indiciranoj te strategijama okruženja koje ciljaju na zajednicu u cjelini.

10. PREPORUKE PREVENTIVNIH INTERVENCIJA

U provedbi politike suzbijanja zlouporabe droga i ovisnosti osobitu pozornost treba posvetiti razvijanju sustava prevencije ovisnosti među djecom i mladima, pri čemu važnu ulogu imaju programi primarne prevencije usmjereni na opću populaciju djece i mlađih, njihove obitelji, nastavnike, učitelje, odgajatelje i ostale relevantne subjekte. Uz takve programe nužno je usmjeriti se i na rano identificiranje rizičnih skupina djece i mlađih za koje je potrebno razvijati posebne zaštitne preventivne programe, kao i na unaprjeđenje mjera sekundarne prevencije, odnosno ranog otkrivanja konzumenata droga, kako bi se spriječilo da eksperimentiranje s drogama preraste u ovisnost.

Medicinski institut (IOM - <http://www.iom.edu/>) je 1994. predložio novu podjelu prevencije na univerzalnu, selektivnu i indiciranu, koja zamjenjuje prijašnji koncept primarne, sekundarne i tercijarne prevencije, a istu podjelu prihvatile su i druge međunarodne organizacije poput Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) i Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA). Univerzalna prevencija obuhvaća preventivne intervencije usmjerene na cijelu populaciju (lokalnu zajednicu, učenike, susjedstvo). Cilj joj je u potpunosti spriječiti ili odgoditi početak zlouporabe tvari, pružajući svim sudionicima informacije i vještine neophodne za smanjenje zlouporabe sredstava ovisnosti.

Programi univerzalne prevencije namijenjeni su velikim grupama bez prethodnog utvrđivanja stanja mogućeg rizika zlouporabe. Svi članovi populacije imaju jednak generalni rizik za

zlouporabu, iako rizik može znatno varirati među pojedincima. Programi univerzalne prevencije provode se i u obliku medijskih kampanja s ciljem promicanja zdravlja, obiteljski orijentiranih programa te preventivnih programa utemeljenih na politici lokalne zajednice. Selektivna prevencija usmjerena je na specifičnu subpopulaciju, čiji je nadolazeći i/ili životni rizik za poremećaje značajno viši od prosječnog. Pri provedbi ovih intervencija potreban je oprez kako bi se izbjegla stigmatizacija korisnika.

Programi selektivne prevencije usmjereni su na rizične skupine i uglavnom su zasnovani na aktivnostima vježbanja životnih vještina te organiziranja slobodnog vremena za rizične skupine djece i mladih.

Indicirana prevencija usmjerena je na prepoznavanje pojedinaca koji manifestiraju pokazatelje visoko povezane s pojedinačnim rizikom razvoja zloupotrebe droga u njihovom kasnijem životu (kao što su npr. psihijatrijski poremećaji, školski neuspjeh, asocijalno ponašanje i slično) ili rane znakove zloupotrebe tvari (ali ne i kriterije za dijagnostiranje bolesti ovisnosti). Svrha indicirane prevencije ne mora nužno biti sprječavanje započinjanja uzimanja tvari, nego i sprječavanje (brzog) razvoja ovisnosti (npr. umjерено pijenje alkohola nasuprot opijanju).

Jedan od opće prihvaćenih koncepata u novoj stručnoj literaturi vezanoj za programe prevencije ovisnosti su strategije okruženja. Ove se strategije temelje na činjenici da pojedinci ne počinju sa zloupotrebom tvari isključivo na temelju individualnih karakteristika nego pod utjecajem složenih čimbenika u okolini, poput onog što okolina smatra normalnim, očekivanja ili prihvaćanja u zajednici u kojoj žive, pravila i zakona, javnih poruka, dostupnosti alkohola, duhana i ilegalnih droga. Zbog toga što se zloupotreba droga promatra kao rezultat cjelokupnog sustava, logično je da strategije okruženja ciljaju na zajednicu općenito. Strategije okruženja uključuju mjere kontrole tržišta ili mjere prisile (reguliranje dobne granice, ograničenja i zabrane u vezi s duhanom) i pretežno se usmjeravaju na legalna sredstva ovisnosti.

Međutim, bez obzira na navedene podjele i stupnjeve rizika, treba kontinuirano raditi na edukaciji cijele populacije o štetnosti i utjecaju droga i ostalih sredstava ovisnosti te provoditi mjere usmjerene smanjenju socijalno-zdravstvenih posljedica zloupotrebe droga i ostalih sredstava ovisnosti u društvu, ali usporedo razvijati i mjere za smanjenje ponude droga, odnosno raditi na smanjenju dostupnosti droga, suzbijanju kriminaliteta vezanog za zloupotrebu droga te razvijanju učinkovite kaznene politike.

S obzirom na mnogobrojne čimbenike koji utječu na konzumiranje droga i pojavu ovisnosti kod mladih, programi prevencije ovisnosti i rada s djecom i mladima trebaju biti usmjereni u

pravcima koji će razvijati svestranije njihove interese, kreativnost i sposobnosti te im stvoriti mogućnost da se razviju u osobu koja će uspješno obnašati sve svoje životne uloge.

Na temelju rezultata ovog istraživanja mogu se preporučiti sljedeće preventivne intervencije:

1. Strategije okruženja:

- povećanje sigurnosti u zajednici kroz smanjenje kriminaliteta i drugih negativnih pojava (buke, pasa latalica, svađa i tučnjava i slično)
- smanjenje dostupnosti droga, alkohola i kockanja
- poticanje integracije djece i mladih u širu lokalnu zajednicu i smanjenje diskriminacije
- poticanje primjene zakonskih propisa vezanih za zabranu prodaje alkohola i duhanskih proizvoda osobama mlađim od 18. godina
- poticanje uključivanja mladih u donošenje odluka bitnih za zajednicu i kreiranje politika za mlade.

2. Univerzalna prevencija:

- organiziranje radionica i predavanja za djecu, mlađe i roditelje na temu štetnosti sredstava ovisnosti
- organiziranje treninga životnih vještina djece i mladih
- organiziranje radionica za roditelje s ciljem razvijanja učinkovitiji odgojnih metoda
- organiziranje sadržaja za provođenje slobodnog vremena mladih kako na razini romskih naselja tako i na razini šire zajednice
- organiziranje radionica za djevojčice i djevojke vezane za zdravlje te radionice s ciljem planiranja obitelji
- organiziranje šire medijske kampanje usmjerene općoj populaciji stanovnika u romskim naseljima s ciljem podizanja svijesti o štetnosti uporabe legalnih sredstava ovisnosti.

3. Selektivna i indicirana prevencija:

- organiziranje individualnog i grupnog savjetodavnog rada za najrizičnije skupine djece i mladih
- organiziranje sadržaja za provođenje slobodnog vremena djece i mladih u riziku
- poticati školovanje i zapošljavanje djece i mladih u riziku
- razvijati programe tretmana i resocijalizacije za mlađe koji su ovisni o drogama, kocki i alkoholu
- razvijati *outreach* programe radi privlačenja mladih konzumenata i ovisnika u odgovarajuće programe.

Zaključno se može reći da je ovo istraživanje doprinijelo znanstvenim spoznajama ne samo o zlouporabi droga i sredstava ovisnosti među djecom i mladim Romima u Međimurskoj županiji, već i o širim karakteristikama rizičnih i zaštitnih čimbenika za pojavu ovisnosti o drogama kod djece i mladih Roma, a s obzirom na ključna područja koja utječu na zdrav psihološki razvoj djece i mladih kao što su zajednica, obitelj, škola i pojedinac. Stoga se može reći da je istraživanje ispunilo svoj glavni cilj jer je pridonijelo spoznajama o mogućnosti kreiranja prevencijskih intervencija i programa ne samo za prevenciju ovisnosti, već i prevenciju drugih rizičnih ponašanja kod djece i mladih Roma.

11. LITERATURA:

1. Etz, K.E., Robertson, E.B. and Ashery, R.S. (1998): Drug Abuse Prevention Through Family Interventions- Scientific Findings From Family Prevention Intervention Research (p.103-120).
2. Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima (ESPAD), (2015): Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb.
<https://www.hzjz.hr/medunarodna-istrazivanja/espad/>
3. Ferić Šlehan, M. (2004): Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju: razlike u procjeni mlađih i njihovih roditelja. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 45:88-98.
4. Ivandić Zimić, J. (2010): Obiteljski rizični činitelji pojave ovisnosti o drogama. Doktorska disertacija. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada. Zagreb.
5. Janković, J. (1994): Obitelj-društvo-obitelj. Revija za socijalnu politiku. 3 (1). 277-282.
6. Martinčević, J. (2010): Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole. Život i škola, 2/2010, 24; str. 19-34.
7. Bašić, J., Novak, M., Grozić Živolić, S. (2008): Percepcija rizika i potreba zajednice: percepcija građana i ključnih ljudi u istarskoj županiji. Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, Vol. 16 No. 2.
8. Kunac, S., Klasnić, K., Lalić, S. (2018): Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Zagreb.
<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Uključivanje%20Roma%20u%20Hrvatsko%20društvo%20-%20istraživanje%20baznih%20podataka.pdf>
9. Mihić J., Novak M., Bašić J. (2010): Zajednice koje brinu: CTC upitnik za djecu i mlade u procjeni potreba za preventivnim intervencijama, Ljetopis socijalnog rada 2010., 17 (3) 391-412 str., Zagreb.
10. NIDA Research –Based Guide (2008.): Preventing Drug Use among Children and Adolescents Risk Factors and Protective Factors, National Institute on Drug Abuse (www.nida.nih.gov/Prevention/risk.html), kao i u NIDA Research Monograph 177.
11. NIDA Research Monograph 30, (1980): Theories on Drug Abuse, Selected Contemporary Perspectives, Departement of Health and Human Services, Maryland.
12. Rosenberova skala sampoštovanja (1965):
URL: <https://www.norton.com/college/psych/psychsci/media/rosenberg.htm>
13. Samovrijednovanje – upitnik za učenike 4. i 8. razreda (2009): Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.Zagreb,
dokumenti.ncvvo.hr/Samovrijednovanje/2009-06-09/ucenici_8_rz.pdf
14. WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000-2025,third edition, (2018): Global youth tobacco survey (GYTS).
URL: <https://www.who.int/tobacco/surveillance/gyts/en/>

